

บทที่ ๔

การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในโรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี)

อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

ในบทนี้ มุ่งศึกษาการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในโรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีประเด็นการศึกษานำหลักธรรมมาใช้ในโรงเรียนวิถีพุทธ ได้แก่ (๑) การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับคณะผู้บริหาร (๒) การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับครูอาจารย์ (๓) การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับเจ้าหน้าที่ภายในโรงเรียน (๔) การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับเด็กนักเรียน (๕) การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับผู้ปกครอง (๖) การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับกิจกรรมของโรงเรียน (๗) สรุป มีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับคณะผู้บริหาร

ผู้บริหารของโรงเรียนวิถีพุทธนั้นต้องมีการบริหารงานในแต่ละด้านที่เป็นไปเพื่อการสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาด้านตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ และส่งเสริมผู้เรียนในการพัฒนาชีวิต ให้สามารถ กิน อยู่ ดู ฟังเป็น มีวัฒนธรรมแสงปัญญา ทั้งนี้ การจัดองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ จะส่งเสริมให้เกิดลักษณะของปัญญาคุณธรรม ๔ ประการ เป็นธรรมเป็นเครื่องเจริญ คุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญอกงาม ตามหลักไตรสิกขา การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล^๑ เป็นการพัฒนาโรงเรียนบ้านปัญญาประทีป (ทอสี) อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ดังต่อไปนี้

^๑ สัมภาษณ์, ดร. วิฑิต รัชชดาตะนันท์, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

๔.๑.๑ หลักปัญญาคุณธรรม ๔

คุณธรรม ๔ คือ คุณธรรมที่จะสร้างความเจริญงอกงามแห่งปัญญา ๔ ประการ ได้แก่ (๑) สัมปรีตสังเสวะ คือ การเสวนากับผู้รู้ รู้จักคบหาผู้รู้ ผู้ทรงคุณความดี การเข้าหาบัณฑิต แสวงหาแหล่งภูมิปัญญา (๒) สัทธัมมัสสนะ คือ การฟังคำสอน เอาใจใส่สดับรับฟังคำบรรยาย คำแนะนำสั่งสอนแสวงหาความรู้ ทั้งจากตัวบุคคลโดยตรงและจากหนังสือแหล่งความรู้อื่นๆ (๓) โยนิโสมนสิการ คือ การคิดให้แยบคาย ฟังสิ่งใดแล้วพิจารณาไตร่ตรอง แยกแยะให้ละเอียดถี่ถ้วน แสวงหาคำตอบ หาเหตุผลให้ถูกต้อง (๔) ธรรมานุธรรมปฏิบัติ คือ การปฏิบัติให้ถูกหลัก นำสิ่งที่ได้เล่าเรียน รับฟังมาแล้ว ตรិตรอง พิจารณาให้ถ่องแท้ ให้ชัดเจน แล้วลงมือปฏิบัติตามที่เรียนมานั้น^๒ เพราะตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาผู้บริหารให้ความสำคัญกับการพัฒนาหลักธรรมและดำเนินไปตามหลักสูตร ทุกกิจกรรมมีการประสานอย่างต่อเนื่องกับทุกกลุ่มคนเพื่อสร้างความสามัคคีและการศึกษาวิถีพุทธ^๓

ดังนั้นผู้บริหารจะต้องคบคนดี หมายถึง การเลือกคบกับคนดีเป็นมิตร ฟังคำแนะนำที่ดี (สัทธัมมัสสนะ) หมายถึง การฟังคำแนะนำที่ดีจากผู้มีคุณธรรมความรู้ เพื่อนำมาพัฒนาตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่นคิดถูกวิธี (โยนิโสมนสิการ) หมายถึง การใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบก่อนลงมือปฏิบัติปฏิบัติถูกต้องตามธรรม (ธัมมานุธรรมปฏิบัติ) หมายถึง ปฏิบัติถูกต้องเหมาะสมตามทำนองคลองธรรม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคม^๔ นอกจากนี้ผู้บริหารได้มีแนวทางในการบริหารงานของโรงเรียนยึดหลัก

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). *โรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑.

^๓ สัมภาษณ์, ครูประทีป มีสกุล. โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา, วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^๔ สัมภาษณ์, ครูวิเชษฐ โพธิ์วิสุทธีวาทิ, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา, วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

พุทธธรรมปัญญาภูมิธรรม ๔ หลักพละ ๔ และ หลักไตรสิกขา มาใช้ในการบริหารของโรงเรียน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการบริหารงาน^๕

๔.๑.๒ หลักพละ ๔

นักบริหารของโรงเรียนที่ดี จะต้องรู้จักวิธีบริหารงานที่ดี คือ ธรรมาธิปไตยที่ใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ซึ่งทำให้ได้ทั้งน้ำใจคนและของงาน นักบริหารแบบธรรมาธิปไตยยึดธรรมเป็นหลักในการบริหาร เขามีธรรมที่เรียกว่าพละ ๔ ประการอยู่ในใจ คือ^๖

๑) ปัญญาพละ หมายถึง กำลังความรู้หรือความฉลาด กำลังแห่งความรอบรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนักบริหารต้องทำหน้าที่บริหารตน บริหารคน และบริหารงาน ดังนั้นเขาต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับตนเอง คนอื่น และงานในความรับผิดชอบนั้นคือนักบริหารต้องมีความรู้ ๓ เรื่อง ได้แก่ รู้ตน รู้คน และรู้งาน^๗

๒) วิริยะพละ หมายถึง กำลังแห่งความเพียรหรือความขยัน คนมีความขยันต้องมีกำลังใจเข้มแข็ง อาจกล่าวได้ว่าวิริยะพละก็คือกำลังใจนั่นเอง กำลังใจต้องมาคู่กับกำลังปัญญาเสมอ คนมีกำลังใจแต่ไม่มีกำลังปัญญาจะเป็นคนบ้าบิ่น คนมีกำลังปัญญาแต่ขาดกำลังใจจะเป็นคนขลาด คนที่มีทั้งกำลังใจและกำลังปัญญาจึงจะเป็นคนกล้าหาญ นักบริหารที่มีกำลังปัญญาแต่ขาดกำลังใจ มักถือนโยบายหลบภัยหนีปัญหา เหมือนกับนักมวยชั้นเชิงที่เอาแต่ถอยตลอด ๑๒ ยก แม้ว่าคู่ต่อสู้เพลี่ยงพล้ำ เขาก็ไม่กล้าใช้หมัดเด็ดเก็บคู่ต่อสู้ คนดูpeonักมวยประเภทนี้ถูกเดียวฉันใด ประชาชนก็peonักบริหารที่เอาแต่หลบภัยหนีปัญหาฉันนั้น

^๕ สัมภาษณ์, ดร. วิฑิต รัชชดาตะนันท์, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง

จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^๖ อจ. นวก. (ไทย) ๒๓/๕/๓๙๒.

^๗ สัมภาษณ์, ดร. วิฑิต รัชชดาตะนันท์, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง

จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

๓) อนุวัชชพละ หมายถึง กำลังการงานที่ไม่มีโทษหรือข้อเสียหาย ได้แก่ นักบริหารต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ธมฺมญฺเจว สุจฺจิตํ” บุคคลควรปฏิบัติธรรม (หน้าที่) ให้สุจริต”

๔) สังคหพละ หมายถึง กำลังการสงเคราะห์ หรือมนุษยสัมพันธ์ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญมากสำหรับนักบริหาร ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ถ้านักบริหารบกพร่องเรื่องมนุษยสัมพันธ์ ก็จะไม่มีคนมาช่วยทำงาน เมื่อไม่มีใครช่วยทำงานเขาก็เป็นนักบริหารไม่ได้ พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ไว้เรียกว่า สังคหวัตถุ หมายถึงวิธูจใจคน ได้แก่ ทาน คือ การให้ ปิยวาจา คือ การพูดถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน อตถจริยา คือ การทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น หรือสงเคราะห์ประชาชน และ สมานัตตา คือ การวางตัวสม่ำเสมอ พละหรือกำลังแห่งคุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ช่วยทำให้นักบริหารปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ นักบริหารจะสามารถวางแผน จัดองค์การ แต่งตั้งบุคลากร อำนาจการ และควบคุมได้ดีต้องมีความฉลาด ชยัน สุจริต และมนุษยสัมพันธ์ ยิ่งเขามีคุณธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้ เพิ่มมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทำงานได้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น ตรงกันข้ามถ้าใครคนใดขาดคุณธรรมทั้ง ๔ ประการ แม้เพียงบางข้อ เขาก็เป็นนักบริหารที่ดีไม่ได้ นักบริหารต้องเป็นคนฉลาดรอบรู้และขยันขันแข็ง เรื่องนี้เข้าใจได้ง่ายว่าเพราะเหตุใด คนโง่และเกียจคร้านเป็นนักบริหารเมื่อใดก็พาให้องค์กรล่มจมเมื่อนั้น^๙ การนำเอาหลักพุทธธรรม พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเกี่ยวกับการศึกษาอยู่จำนวนมาก หลักคำสอนเหล่านี้หากได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ อธิบาย ดีความ จัดทำเป็นหลักวิชาการ บูรณาการให้เข้ากับยุคสมัยแล้ว ก็น่าจะสมารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารการศึกษาและพัฒนาคนได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกทางหนึ่งด้วย^{๑๐}

^๙ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓-๕.

^{๑๐} สัมภาษณ์, ครูสุทธิลักษณ์ น้อยห่วย, โรงเรียนปัญญาประทีป(ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

หลักพุทธธรรมดังกล่าวข้างต้นนั้น นำไปใช้กับเรื่องการบริหารจัดการบุคคลากรในโรงเรียน ตลอดจนนักเรียนและผู้ปกครองให้มีส่วนร่วมเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งในด้านการดูแลเอาใจใส่นักเรียน และรวมพลังให้ผู้ปกครองมาช่วยในการสอดส่องดูแลให้การบริหารงานของโรงเรียนเป็นไปด้วยดี^{๙๐} แม้ว่าการใช้หลักพุทธธรรมดังกล่าว มีปัญหาและอุปสรรคในเรื่องการร่วมมือและการเข้าใจที่ไม่ตรงกันบ้าง แต่ก็มีทางออกของปัญหาเสมอ เพราะต่างยึดความเป็นธรรม สัมครสมานสามัคคีกัน ปองดองกัน ซึ่งทุกกลุ่มจะเข้าใจและให้ความร่วมมือซึ่งทางผู้บริหารก็ไม่มองว่าเป็นปัญหาแต่อย่างใดเพราะมีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคนั้นทันทีไม่ปล่อยค้างไว้ให้เกิดปัญหานั้นจะเกิดปัญหาได้ในภายหลัง^{๙๑} และหลักธรรมหนึ่งถือว่าเป็นหัวใจของการบริหารตามกระทรวงศึกษาธิการ คือ หลักไตรสิกขา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑.๓ หลักไตรสิกขา

การบริหารการศึกษาโดยนำหลักของไตรสิกขามาเป็นเครื่องมือในการบริหารการศึกษา คือ ๑) หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา ในบรรดากระบวนการพัฒนาชีวิตมนุษย์ถือว่าการศึกษเป็นสิ่งสำคัญเพราะการศึกษเป็นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านกาย ทางด้านสังคม ทางด้านจิตใจ และทางด้านปัญญา^{๙๒} หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ได้ให้ความสำคัญกับคำว่า “สิกขา” หรือ ที่เรามักเรียกในภาษาไทยว่า “ศึกษา” เป็นอย่างมาก หลักของสิกขานี้เป็นหลักธรรมที่มีความหมายครอบคลุมการปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา จนกล่าวได้ว่าเรื่องของการศึกษาเป็นเรื่องพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น สำหรับความหมายของไตรสิกขาคืออะไร แนวคิด

^{๙๐} สัมภาษณ์, ครูวิเชษฐ์ โพธิ์วิสุทิวาที, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๙๑} สัมภาษณ์, ครูสุทธิลักษณ์ น้อยห่วย, โรงเรียนปัญญาประทีป(ทอสี) อ. ปากช่อง จ.นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๙๒} สัมภาษณ์, ครูภาลิน วรรณิตวัฒนา, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

ตามหลักของไตรสิกขาเป็นอย่างไร รูปแบบของวิธีไตรสิกขาเป็นอย่างไร การนำรูปแบบไตรสิกขาไปใช้ในการบริหารการศึกษาทำได้อย่างไร ดังนี้

ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ข้อที่จะต้องศึกษาสาม อย่าง หรือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ผิวกัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน คำว่า“การศึกษา”ที่ใช้ในภาษาไทยนั้นเป็นคำที่นำมาจากภาษาสันสกฤต ถ้าเป็นบาลีก็คือ สิกขา เรียกได้ว่าเป็นคำเดียวกัน สิกขา คือการศึกษาในหลักพระพุทธศาสนา และสิกขาในพระพุทธศาสนานั้นมี ๓ อย่าง ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญานั้นเอง^{๑๓}

แนวคิดตามหลักของไตรสิกขานี้ครอบคลุมการปฏิบัติทั้งหมดในพุทธศาสนา สิกขาเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติ เมื่อหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดอยู่ในหลักสิกขา ก็กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมแห่งการศึกษา เรื่องของการศึกษาเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น^{๑๔} การพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นแหละเป็นเนื้อเป็นตัวเป็นความหมายที่แท้ของการศึกษา การศึกษานั้นเป็นทั้งตัวการพัฒนาและเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนา คือเป็นการพัฒนาคนขึ้นไป โดยพัฒนาตัวคนทั้งคนหรือชีวิตทั้งชีวิต ตัวการพัฒนานั้นคือการศึกษา เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้วก็จะเอาคุณสมบัติที่ตัวมีซึ่งเกิดจากการศึกษานี้ไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต และสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การศึกษาก็เลยกลายเป็นเครื่องมือการพัฒนา แนวคิดการพัฒนามนุษย์ตามหลักของไตรสิกขานี้เป็นการพัฒนาแบบองค์รวม มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

^{๑๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๑๔} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๗๐-๗๑.

๑. สร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นก่อน ได้แก่ (๑) ปัจจัยภายนอกที่ดี (ปรโตโมสะ) คือ สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี มีความเป็นกัลยาณมิตร (๒) ฝึกการคิดอย่างถูกวิธี (โยนิโสมนสิการ) เป็นการให้ถูกวิธี ถูกต้องและเป็นระบบอันจะเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ความเห็นถูกต้องคือสัมมาทิฐิเกิดขึ้น เมื่อสัมมาทิฐิเกิดขึ้นแล้วก็จะทำให้เห็นแนวทางดำเนินการที่ชัดเจนแจ่มแจ้งก็เข้าสู่กระบวนการฝึกตามหลักไตรสิกขา

๒. การฝึกตามหลักของไตรสิกขา ซึ่งมีหลักสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ศีล เป็นเรื่องของการฝึกศึกษาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและทางสังคม บางที่ท่านแยกย่อยไปอีก คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กับวัตถุ เรียกว่า “กายภาวนา” และการพัฒนาความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ เรียกว่า สีลภาวนา (๒) สมาธิ เป็นการพัฒนาด้านจิตใจ เช่น เรื่องของคุณธรรม ความดี เรื่องของสมรรถภาพจิตใจ ความเข้มแข็ง หมั่นเพียร อุดหนุน ความมีสติ สมาธิ ความสุข ความสดชื่น เบิกบาน เรียกว่า จิตภาวนา (๓) ปัญญา เป็นการพัฒนาด้านความรู้ ความเข้าใจ เน้นความรู้ตามความเป็นจริง หรือรู้ตามที่มันเป็น เรียกว่า ปัญญาภาวนา (๓) วัดและประเมินผล การพัฒนาที่รอบด้านครอบคลุมนี้นักการศึกษาปัจจุบันว่ามี ๔ อย่าง เรียกว่า การพัฒนา ๔ ด้าน คือ^{๑๕}

๑) นักบริหารจะต้องรู้จักพัฒนากาย แยกได้เป็นหลายอย่าง อย่างง่ายที่สุด คือ พัฒนาร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี หายโรคหายภัย แต่พุทธศาสนายังกล่าวต่อไปอีกถึงการพัฒนากายในความหมายว่า เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างถูกต้องดีงาม ตัวการพัฒนากาย เรียกว่ากายภาวนา ถ้าเป็นคนก็เรียกว่า ภาวิตกาย แปลว่า คนที่พัฒนากายแล้ว

^{๑๕} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **โรงเรียนวิถิพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗๖.

๒) นักบริหารจะต้องรู้จักพัฒนาศีล คือการพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดีมีระเบียบวินัย อยู่ในกฎเกณฑ์กติกา มีชีวิตที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์ และมีอาชีพที่ถูกต้องโดยประกอบสัมมาชีพ พัฒนาศีลนี้ปัจจุบันเรียกว่า การพัฒนาทางสังคม ทางพระเรียกเป็นทาง ศัพท์ว่า ศีลภาวนา ถ้าเป็นคนได้พัฒนาศีลแล้วก็เรียกว่า ภาวนาศีล

๓) นักบริหารจะต้องรู้จักพัฒนาจิต เป็นการฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจ ให้พร้อม สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๓ คือ(๑) คุณภาพจิต ได้แก่ พวกคุณธรรมต่างๆ คือเสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม (๒) สมรรถภาพจิตหรือความสามารถของจิต คือความมีสติดี มีวิริยะ ความเพียรพยายามสูงงาน มีขันติ ความอดทนและทนทาน (๓) สุขภาพจิต คือมีจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น เบิกบาน ร่าเริง ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใสการพัฒนาจิตนี้ถ้าเรียกสั้นๆก็เรียกว่า จิตตภาวนา ถ้าเป็นคนฝึกอบรมจิตแล้ว พัฒนาจิตแล้วก็เรียกว่าเป็น ภาวนาจิต

๔) นักบริหารจะต้องรู้จักพัฒนาปัญญาแบ่งได้ดังนี้ ปัญญาขั้นแรก คือปัญญาที่เป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ ต่อจากนั้น ถัดซึ่งลงไปอีกคือการรับรู้ เรียนรู้อย่างถูกต้อง ตามความเป็นจริง ไม่เบียดเบียนหรือเอนเอียงด้วยอคติ^{๖๖} เนื่องจากการรับรู้ขั้นนี้ ยังมีขั้นต่อไปอีกคือการคิดการวินิจฉัย ซึ่งหมายถึงการคิดวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ ปัญญาอีกขั้นหนึ่ง คือ ปัญญาที่รู้เข้าใจถึงสาระแห่งความเป็นไปของโลกและชีวิต รู้ทางเสื่อมทางเจริญและเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาดน พัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญดีงามยิ่งขึ้นไป ขั้นสุดท้ายได้แก่ ปัญญาที่รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาร คือโลกและชีวิต เข้าถึงความเจริญแท้ของการที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ทำให้คลายความยึดติดถือมั่นโดยวางใจได้ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย แยกจิตใจออกมาเป็นอิสระได้ เลิกเอาความอยากของตนเป็นตัวกำหนดเปลี่ยนมาเป็นอยู่และทำการด้วยปัญญาเป็นขั้นที่จิตใจเข้าถึงอิสระภาพ หลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์ การ

^{๖๖} สัมภาษณ์, ครูสุทธิลักษณ์ น้อยห่วย, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ.

พัฒนาทางปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา ถ้าเป็นคนที่เรียกว่าภาวิตปัญญา คือเป็นคนที่ได้ฝึกอบรมพัฒนาปัญญาแล้วก็จะจบการพัฒนา ๔ ด้าน ซึ่งถือว่าครบถ้วนสำหรับชีวิต^{๑๗} ดังนั้นการดำเนินชีวิตที่ดีจึงต้องมีการศึกษา และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา

จากแนวคิดตามหลักของไตรสิกขาดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นได้ว่า รูปแบบของไตรสิกขา ประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญ คือ ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ หมายถึงมีปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการที่ดี ซึ่งก็คือ ทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ ด้าน ได้แก่ ระบบบริหาร อาคารและสถานที่ หลักสูตร สื่อและแหล่งการเรียนรู้ อุปกรณ์การศึกษา สาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ บุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง งบประมาณ เป็นต้น^{๑๘} ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิดังที่กล่าวมานี้เรียกว่า “บุพภาคของการศึกษา” คือ สิ่งที่ต้องจัดให้มีขึ้นก่อนการจัดการเรียนการสอนโดยใช้หลักไตรสิกขา ๒) กระบวนการฝึกตามหลักของไตรสิกขา คือ การเรียนการสอนโดยใช้ไตรสิกขา การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ๓) วัดและประเมินผลการใช้ไตรสิกขาในการบริหารจัดการศึกษา คือ (๑) ผลที่เกิดกับตัวผู้เรียน เช่น ผู้เรียนได้มีการพัฒนาทางด้านกาย ทางด้านศีล ทางด้านจิตใจ ทางด้านปัญญามากน้อยเพียงใด (๒) ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน เช่น โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธา และได้รับความร่วมมือจากชุมชนวัดในชุมชน ได้ศาสนทายาทเป็นกำลังส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้นครอบคลุมทั่วในชุม มีสมาชิกที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขไว้ช่วยเหลือครอบครัวและช่วยในการพัฒนาชุมชนเพิ่มมากขึ้น

การนำรูปแบบไตรสิกขาไปใช้ในการบริหารการศึกษา การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา นั่นคือ คนเป็นตัวตั้งของการพัฒนาทั้งหลาย

^{๑๗} พระเทพเวที (ประยุทธ์ปยุตโต), การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๓๖), หน้า ๙๕- ๑๐๕.

^{๑๘} สัมภาษณ์, ครูภาลิน วรรณิตวัฒนา, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

คนที่ได้รับการพัฒนาดีแล้วจะบรรลุถึงสภาวะที่เรียกว่ามนุษย์ที่สมบูรณ์^{๑๙} เมื่อคนชนิดนั้นไปอยู่จุดใดของสังคม เขาก็มีส่วนให้จุดนั้นพัฒนาไปด้วย กล่าวคือมนุษย์ที่สมบูรณ์จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมต่อไปที่ผ่านมากระทรวงศึกษาธิการได้มีแนวคิดในการนำเอาหลักไตรสิกขาในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไปใช้ดำเนินการจัดการศึกษาในรูปแบบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธซึ่งหมายถึงโรงเรียนระบบปกติทั่วไปแต่เน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญาและมีเมตตาเป็นฐานในการดำเนินชีวิต โรงเรียนวิถีพุทธจึงเป็นโรงเรียนที่นำวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่แต่เดิมมาใช้ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจชีวิตอย่างแท้จริงและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมโดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักไตรสิกขามาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้าน เพื่อให้การบริหารเป็นไปด้วยดี^{๒๐} หลักการนำรูปแบบไตรสิกขาไปใช้ในการบริหารการศึกษาหลักการจัดตั้งต่อไปนี้

๑) สร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ คือ ทศพยากรทางการบริหารทุกๆ ด้าน เช่น ระบบบริหาร อาคารและสถานที่ หลักสูตร สื่อและแหล่งการเรียนรู้ อุปกรณ์การศึกษา สาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ บุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง งบประมาณ เป็นต้นให้มีความพร้อมที่จะใช้การได้อย่างเต็มศักยภาพในทุกด้าน พร้อมทั้งทำความเข้าใจในกระบวนการดำเนินงานในทุกขั้นตอนอย่างถูกต้องจนเกิดเป็นสัมมาทิฐิ คือ เป็นความเห็นที่ถูกต้อง

๒) กระบวนการฝึกตามหลักของไตรสิกขา คือ การเรียนการสอนโดยใช้ไตรสิกขา การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ๓) วัดและประเมินผลการใช้ไตรสิกขาในการบริหารจัดการศึกษา คือ (๑) ผลที่เกิดกับตัวผู้เรียน เช่น

^{๑๙} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘.

^{๒๐} สัมภาษณ์, ดร. วิจิต รัชตตตะนันท์, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

ผู้เรียนได้มีการพัฒนาทางด้านกาย ทางด้านศีล ทางด้านจิตใจ ทางด้านปัญญาเล็กน้อยเพียงใด (๒) ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน เช่น โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื้อมนั ศรัทธา และได้รับความร่วมมือจากชุมชนวัดในชุมชนได้ศาสนทายาทเป็นกำลังส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้นครอบครัวในชุมชน มีสมาชิกที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขไว้ช่วยเหลือครอบครัว และช่วยในการพัฒนาชุมชนเพิ่มมากขึ้น^{๒๑}

นอกจากนี้แนวทางให้ผู้บริหารโรงเรียนใช้หลักพุทธธรรมในการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรม แสวงปัญญา เช่น อาคารสถานที่เหมาะสมเพียงพอ แหล่งเรียนรู้อุปกรณ์ทันสมัยตรงตามความต้องการ บรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมบุคคลากรเป็นแบบอย่างที่ดี โภชนาการดี ส่งเสริมสุขภาพพลานามัย อากาศดี ปลอดภัย สบาย ไม่มีมุมอับ ไร้ฝุ่นไร้มลภาวะ กิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียนเหมาะสมกับผู้เรียนการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพผู้บริหารสามารถดำเนินการได้ดังนี้

๑) จัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนอย่างเหมาะสม ได้แก่ จัดสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน และมีสัญลักษณ์ ชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์ประจำห้องเรียน มีห้องจริยธรรมหรือห้องพระพุทธศาสนาอย่างเหมาะสม

๒) มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญ คุณธรรมจริยธรรม โดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียนได้แก่ มีป้ายคติธรรมติดตามห้องเรียนหรือตามอาคารเรียน มีป้ายคำขวัญ คุณธรรมจริยธรรมโดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน มีป้ายนิเทศให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างเหมาะสม

๓) สภาพโรงเรียนวิถีพุทธต้องสะอาด สว่าง สงบ ปลอดภัย ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้เคียงธรรมชาติ กล่าวคือ มีสาธารณูปโภคเพียงพอตามความจำเป็น ห้องเรียนสะอาด เป็นระเบียบเหมาะสมต่อกิจกรรมการเรียนรู้ โรงเรียนวิถีพุทธสะอาด ปลอดภัย ร่มรื่น

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ปยุตโต), การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๓๖), หน้า ๙๕- ๑๐๕.

สวยงาม ถูกสุขลักษณะโดยการมีส่วนร่วมของนักเรียนและบุคลากรในโรงเรียนและมีการดำเนินกิจกรรมสร้างจิตสำนึก ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๔) บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติดและอบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด ได้แก่ โรงเรียนไม่มีมูม้อบ หรือแหล่งมั่วสุม มีบริเวณให้นักเรียนได้ออกกำลังกายอย่างเหมาะสม และปลอดภัย มีกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ห่างไกลยาเสพติด มีระบบช่วยเหลือนักเรียน มีมาตรการเพื่อให้โรงเรียนปลอดสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมอมเมาต่าง ๆ โดยผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วม

ผลที่เกิดขึ้นจากการนำหลักไตรสิกขามาช่วยบริหารโรงเรียนวิถีพุทธของผู้บริหารโรงเรียน คือ

๑) ด้านทรัพยากรทางการบริหาร พบว่า หลักไตรสิกขา เรียกว่า ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ หรือคุณภาพของการศึกษา เช่น พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่ชื่อว่า สัมปายะ หมายถึง สิ่งที่อำนวยความสะดวกสบายเกื้อหนุนในการพัฒนาชีวิตให้มีความเจริญองงาม มี ๗ ประการได้แก่ (๑) อวาสสัมปายะ มีที่อยู่ อาคาร สถานที่ สภาพแวดล้อมอันเหมาะสม (๒) โคจรสัมปายะ การคมนาคมสะดวกดี มีสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ดี สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนดี มีอาหารบริบูรณ์ดี อยู่ไม่ใกล้และไม่ไกลชุมชนจนเกินไป (๓) ภัตตสัมปายะ มีการพูดคุยที่เหมาะสมมีข่าวสารและสื่อสารที่เอื้อปัญญา (๔) บุคคลสัมปายะ มีบุคคลที่ถูกต้องเหมาะสมดี มีผู้ทรงภูมิความรู้ และมีคุณธรรมเป็นที่ปรึกษาที่ดี (๕) โภชนสัมปายะ มีอาหารที่ถูกสุขอนามัย เหมาะกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ (๖) อุตุสัมปายะ มีดินฟ้าอากาศที่เหมาะสมไม่หนาวเกินไปและไม่ร้อนเกินไป (๗) อิริยาปถสัมปายะ มีการออกกำลังกายที่เหมาะสม มีสถานที่ออกกำลังกาย จัดพลศึกษา เป็นต้น

๒) ด้านการนำทรัพยากรทางการบริหารมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ หลักไตรสิกขา เรียกว่า กระบวนการฝึกตามหลักของไตรสิกขา ได้แก่ (๑) การเรียนการสอนโดยใช้ไตรสิกขา เช่น กระบวนการจัดการเรียนรู้ การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ การวัดประเมินผล เป็นต้น (๒) บรรยาภาสและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรเช่น ส่งเสริม

ความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร ทั้งครูต่อนักเรียน ครูต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อผู้ปกครอง ส่งเสริมบรรยากาศ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ ส่งเสริมบุคลากรและนักเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น ส่งเสริม ยกย่อง เชิดชู ผู้ทำความดีเป็นประจำ เป็นต้น (๓) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่น กิจกรรมเสริมเนื้อหาตามหลักสูตรกิจกรรมประจำวันและสัปดาห์ กิจกรรมวันสำคัญ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์กิจกรรมพิเศษอื่นๆ เป็นต้น^{๒๒}

การบริหารการศึกษาตามหลักไตรสิกขา วิธีคิดแบบนี้มีส่วนประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) สร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ คือ ทรัพยากรทางการบริหารทุกๆ ด้านและสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นก่อน ๒) กระบวนการฝึกตามหลักของไตรสิกขา คือ การเรียนการสอนโดยใช้ไตรสิกขา การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ๓) วัดและประเมินผลการใช้หลักไตรสิกขาในการบริหารจัดการศึกษา เพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนและศึกษาผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนไปด้วยพร้อมกัน นักบริหาร คือ ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น บริหารงานด้วยธรรมาธิปไตย ที่ถือหลักการและความสำเร็จของงานเป็นใหญ่จึงเป็นผู้นำที่นั่งอยู่ในหัวใจของคนร่วมงาน ทั้งนี้เพราะนักบริหารมีธรรมเป็นพลังในการบริหาร ๔ ประการคือ ปัญญาพละ วิริยะพละ อดทนพละ และสังคหพละ นักบริหารผู้มีธรรมอยู่ในหัวใจ ย่อมเป็นศูนย์รวมใจของคนร่วมงาน และสามารถจัดการให้งานในหน้าที่ลุล่วงไปด้วยดี นอกจากนี้ ผู้บริหารหรือผู้อำนวยการโรงเรียนให้การสนับสนุนผู้สอนได้ใช้ทรัพยากรทางการศึกษาเข้ามาช่วยจัดการเรียนการสอน ส่งเสริมให้นักเรียนมีความก้าวหน้า มีความรู้ความสามารถของตนเอง สนับสนุนผู้ได้บังคับบัญชาให้ได้รับความดีความชอบ และได้รับรางวัล/ คำชมเชย ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาให้กำลังใจกับผู้ใต้บังคับบัญชา

สรุปได้ว่าในภาวะผู้นำของผู้บริหารเมื่อนุชย์เป็นสัตว์สังคมอยู่รวมตัวกันเป็นกลุ่มได้แก่กลุ่มครอบครัวและขยายเติบโตขึ้นไปตามลำดับจนกลายเป็นสังคมหมู่บ้านสังคม

^{๒๒} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๒**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสกายบุ๊กส์, ๒๕๕๖), หน้า ๔๕.

ชนบทสังคมเมืองและประเทศ เป็นต้น สาเหตุที่มนุษย์จำเป็นที่จะต้องรวมกลุ่มกันเป็นสังคม เพราะต้องการความปลอดภัย และความสงบสุขส่วนตัวตนเองสังคมจะมีความสุขและความเจริญก้าวหน้าได้นั้นต้องอาศัยบุคคลในสังคมดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน การที่สังคมจะดำเนินไปในทิศทางเดียวกันได้นั้น จะต้องมีผู้นำเพราะผู้นำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการบริหารองค์การ ผู้นำเป็นผู้ที่มีบทบาทในการวางแผนงานการกำหนดนโยบายในการที่จะนำพาองค์การไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้องค์การจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานนั้นๆ ปัจจัยสำคัญที่สุดคือตัวผู้นำที่มีอิทธิพลเป็นอย่างมากในการเป็นต้นแบบพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาอีกทั้งยังเป็นผู้ที่ต้องคอยฝึกหัดความชำนาญ และสั่งสอนความรู้ที่จำเป็นให้กับผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาการบริหารจัดการ ผู้บริหารสมัยใหม่ที่เป็นมืออาชีพ ย่อมต้องมีวิสัยทัศน์รู้แจ้งเห็นจริง มองงานอย่างเข้าใจเชี่ยวชาญสามารถกำหนดขั้นตอน อธิบาย กำกับ ควบคุม ทั้งคนและงานได้อย่างสอดคล้อง และมีการพัฒนาตนเอง พัฒนางานอย่างสม่ำเสมอ และนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ ได้แก่ หลักปัญญา วจีธรรม ๔ หลักพละ ๔ และหลักไตรสิกขา ก็จะสามารถที่จะประสบผลสำเร็จในการบริหารงานได้

ดังปณิธานของผู้อำนวยการโรงเรียน ได้กล่าวว่าจากประสบการณ์การทำงานในหน่วยวางแผนด้านเศรษฐกิจ และสังคมระดับชาติ มากกว่ายี่สิบสองปี พร้อมทั้งการเป็นที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจ ในภาคธุรกิจ ตลอดจน มีส่วนช่วยงานโรงเรียนทอสี โรงเรียนวิถีพุทธ ผมได้ข้อสรุปชัดเจนว่า ปัญหาความขัดแย้งที่รุมเร้าสังคมไทย ความทุกข์ของคนทั้งที่เนื่องจากขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน ความทุกข์ทางใจในลักษณะต่างๆ เช่น จากภาวะครอบครัวแตกแยก ที่เพิ่มความถี่ และความรุนแรงมากขึ้นๆ และมีผลกระทบต่อเนื่องต่อความสามารถ ในการจัดการด้านเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศมีรากเหง้า จากการที่เราขาดทิศทาง และเป้าหมายที่ชัดเจนในการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญที่สุดในปัจจุบัน ที่ทำให้สังคมมีความขัดแย้งสูง มีความอ่อนด้อยทางปัญญา ผู้คนเดือดร้อนทุกข์ห่อหมก ขาดความสงบสุข

ข้าพเจ้าตั้งปณิธานว่าในช่วงชีวิตที่เหลือ จะขออุทิศตน ในการพัฒนาการศึกษา วิธีพุทธอย่างเต็มตัว เพราะมีศรัทธา และความเชื่อมั่นว่า เป็นวิถีทางที่สำคัญที่สุดที่จะช่วย นำพาสังคมไทย ให้กลับเข้าสู่เส้นทางแห่งความสงบสุข ร่วมเย็น และความถูกต้องดีงาม จึง ใคร่ขอปวารณาตนเองไว้ ณ ที่นี้ และใคร่ขอระดมความร่วมมือจากทุกท่าน ที่มีอุดมการณ์ คล้ายคลึงกันให้รวมพลัง เพื่อผลักดันงานการศึกษาวิธีพุทธนี้ให้มีความเจริญก้าวหน้า เพื่อ ประโยชน์ของสังคมและประเทศชาติของเราทุกคน^{๒๓}

๔.๒ การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับครูอาจารย์

การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับครูอาจารย์ หรือที่เรียกว่า ทิศเบื้องขวา ได้ แก่ ครู อาจารย์ จะต้องแนะนำศิษย์ด้วยดี ไม่ปิดบังอำพราง ยกย่องในหมู่คณะ เป็นที่พึ่ง ของศิษย์ได้ เป็นต้น เมื่อศิษย์ได้รับการอนุเคราะห์จากครูอาจารย์แล้วพึงตอบแทนท่านด้วย การรับใช้ท่าน เชื่อฟังท่าน เคารพท่าน และตั้งใจศึกษา ครูผู้สอน เป็นตัวอย่างที่ดีในลักษณะ “สอนให้รู้ ให้ทำดู อยู่ให้เห็น” อย่างสม่ำเสมอ เป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน มีเมตตาธรรม ความอ่อนโยน อุดมคติ และสร้างเสริมกำลังใจแก่ผู้เรียนอยู่เสมอและครูจะต้องนำ หลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ ดังนี้

๔.๒.๑ พรหมวิหาร ๔

หลักพุทธธรรมตามคำสอนในพระพุทธศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับการเป็น อาจารย์ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในสถานศึกษานั้น ที่ช่วยมีประโยชน์ส่งเสริมคำจูนอยู่เป็นจำนวนมาก ในที่นี้ผู้ศึกษาค้นคว้า ได้นำหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอาจารย์ผู้ปฏิบัติหน้าที่ใน มหาวิทยาลัยสำหรับอาจารย์ที่ทำตัวเป็นที่รักต่อศิษย์และบุคคลทั่วไป การที่อาจารย์จะเป็นที่

^{๒๓} สัมภาษณ์, ดร. วิจิต รัชชตาตะนันท์, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง

รักแก่ศิษย์ได้ ก็ควรตั้งตนอยู่ในหลักพรหมวิหาร ๔ ไว้คอยเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีหลักพรหมวิหาร ๔ มีดังนี้^{๒๔}

๑. มีเมตตา प्रवर्णनाดีต่อศิษย์ หาทางให้ศิษย์เป็นสุขและเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านวิชาการและการดำเนินชีวิตคอยระวังมิให้ศิษย์ตกอยู่ในความประมาท

๒. มีกรุณา संसारเอ็นดูศิษย์อยากช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ความไม่รู้

๓. มีมุทิตา คือชื่นชมยินดีเมื่อศิษย์ได้ดีและยกย่องเชิดชูให้ปรากฏเป็นการให้กำลังใจและช่วยให้เกิดความภูมิใจในตนเอง

๔. มีอุเบกขา คือ วางตัวเป็นกลาง จิตใจที่ตั้งอยู่ในความยุติธรรม ไม่ลำเอียง ไม่มีอคติ ต่อศิษย์คนใดคนหนึ่งจนเกิดการขาดความถูกต้องในสังคม ครู หรือ อาจารย์ หมายถึงการเป็นบุคคลที่มีความหนักแน่นมั่นคง ทั้งในด้านของจิตใจที่หนักแน่นมั่นคง ที่จะดำรงตนอยู่ในความดีไม่หวั่นไหว ไปตามอำนาจของกิเลสตัณหา และความหนักแน่นในด้านของความรอบรู้ธรรม ที่จะช่วยให้อาจารย์มีคุณสมบัติดังกล่าว

ครูอาจารย์มีส่วนสำคัญมากในการบริหารโรงเรียนวิถิพุทธ กล่าวคือ ครูมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนศิษย์ และหลักพรหมวิหาร ๔ ครูต้องมีคุณธรรมประกอบด้วยเมตตา มีความรัก มีความปรารถนาดี ไม่ตรีจิต คิดช่วยเหลือให้ผู้อื่นประสบแต่ประโยชน์ และมีความสุขโดยทั่วกัน มีความกรุณา หรือความสงสาร ด้วยการคิดจะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความเดือดร้อน ทั้งร่างกายและจิตใจ ในภาวะที่ได้รับความเดือดร้อนเป็นทุกข์ และเป็นการช่วยเหลือที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนใครรวมทั้งตนเอง มีมุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี อันเป็นความคิดรู้สึก เมื่อผู้ใดบังคับบัญชา มีความก้าวหน้ามีความสุข และมีอุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือการวางใจเป็นกลางโดยพิจารณาข้อเท็จจริง เมื่อตัดสินใจในเรื่องใดแล้วควรพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญา มีเหตุผลถูกต้องและเที่ยงธรรม อันเป็นการรักษาความถูกต้องให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์เพื่อผดุงไว้ ซึ่งความถูกต้องการมองตามเป็นจริง โดยวางจิต

^{๒๔} สัมภาษณ์, ดร. วิจิต รัชชตาตะนันท์, โรงเรียนปัญญาประทีป(ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา, วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

เรียบเสมอมันคงเที่ยงตรงดุจตราขั้ มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดี หรือชั่วสมควรแก่เหตุ ที่ตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัย วางตนและปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรมและเหมาะสม เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนและผู้อื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียน^{๒๕} ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต)ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของพรหมวิหาร ๔ ประการไว้ว่า^{๒๖}

๑. เมตตา คือ ความรัก ความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข นักบริหารจะต้องมีความรักและความหวังดีแก่เพื่อนร่วมงานความรักจะเกิดได้ถ้านักบริหารรู้จักมองแง่ดี หรือ ส่วนดีของเพื่อนร่วมงาน

๒. กรุณา คือความสงสารเห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบเคราะห์กรรม นักบริหารต้องมีความสงสาร เห็นใจ และคิดหาทางช่วยให้เขาพ้นทุกข์ นั้นความสงสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อนักบริหารเปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น

๓. มุทิตา คือ ความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีความสุข นักบริหารต้องมีความรักนักบริหารต้องส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นโดยไม่กลัวว่าลูกน้องจะขึ้นมาทาบรัศมี เขาไม่กีดกันใคร แต่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ทำงานแสดงความสามารถเต็มที่ และพลอยชื่นชมยินดีในความก้าวหน้าของคนร่วมงานมุทิตาจะทำลายความริษยาในใจนักบริหารยุติธรรมในการให้รางวัลและลงโทษข้อสำคัญคือนักบริหารต้องรู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคน

๔. อุเบกขา คือ ความรู้สึกวางเฉยเป็นกลางไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่งนั้น คือความนักบริหารที่ไม่รู้เท่าทันเพื่อนร่วมงานไม่รู้เท่าทันสถานการณ์อาจวางเฉยได้เหมือนกันแต่การวางเฉยเช่นนั้น เรียกว่า“อัญญาอุเบกขา” คือวางเฉยเพราะโง่ ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ดี

^{๒๕} สัมภาษณ์, ครูสุทธิลักษณ์ น้อยห่วย, โรงเรียนปัญญาประทีป(ทอสี) อ. ปากช่อง จ.นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๒๖} พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๗๗-๗๘.

๔.๒.๒ พละ ๕

ครูจะต้องมีความเชื่อในหลักธรรมพละ ๕ ด้วย เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่ทำให้ครู มีความเชื่อที่ถูกต้อง มีความเพียร มีความระลึกได้ และมีใจจดจ่ออยู่กับการสอน รวมถึง ความรอบรู้ คือ พละ ๕ ประการ อันได้แก่

๑. ศรัทธาพละ คือ มีความเชื่อในทางที่ชอบ เช่น เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
๒. วิริยะพละ คือ ความเพียรในทางที่ชอบ คือ เพียรเลิกละความชั่ว ระงับความชั่ว ไม่ให้เกิดในตัว

๓. สติพละ หมายถึง ความระลึกได้ มีความรู้สึกรู้ตัวในการกระทำ การพูด การคิด ให้รอบคอบ

๔. สมาธิพละ หมายถึง ความมีใจจดจ่อแน่วแน่มั่นคงในสิ่งที่เป็นบุญกุศล ด้าน ความฟุ้งซ่านมิให้เกิดขึ้นในใจ

๕. ปัญญาพละ หมายถึง ความรอบรู้ คือรู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรทำอะไรควร เว้น อะไรเป็นประโยชน์ และอะไรไร้ประโยชน์

สังคมจะมีความสุขได้ อยู่ด้วยกันได้อย่างดีนั้น ต้องมีความสามัคคีร่วมมือกัน ในสังคม มีกฎระเบียบที่ปฏิบัติด้วยกันอย่างดี แล้วยังต้องมีหลักธรรมประจำใจในการจะ ระมัดระวังในการปฏิบัติหน้าที่ตนไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น นั่นคือการรู้จักการ นำเอาหลักธรรมคำสอนที่ดีมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้มีความประพฤติที่ดีร่วมกัน หลัก พุทธธรรมการครองเรือนของฆราวาสที่มีความเหมาะสมในการนำมาใช้ในชีวิตประจำวันมี มากมายหลายหมวดที่จะก่อให้เกิดแนวทางในการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สำหรับหลักพุทธธรรม ที่ควรจะนำมาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ของครู นั้นควรเป็นหลักพุทธธรรมที่มีส่วน ในการช่วยทางด้านเกี่ยวกับงานในหน้าที่ และการใช้ชีวิตประจำวันด้วย เช่น การมีความ ประารถนาดี มีความยินดี มีเมตตาเอ็นดูต่อผู้เรียน มีความกรุณาให้การให้กำลังใจยกย่อง เชิด ชู มีความเป็นกลางในการบอกถึงความถูกต้องยุติธรรมในสังคมเหล่านี้ล้วนเป็นหลักธรรมที่ ควรค่าต่อการปฏิบัติสำหรับผู้ที่มิอาชีพเป็นครู มีความศรัทธาในอาชีพ มีความเพียรในการ

สอนพร้อมทั้งมี สติ สมาธิในการพร่ำสอนเพื่อให้เกิดปัญญาในการถ่ายทอดวิชาความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียนได้อย่างดีเพื่อสามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ในการเรียนการสอนและการปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนอย่างถูกต้อง เพื่อเป็นแบบอย่างต่อประชาชนและสังคม ทางศาสนา พุทธนั้นมองว่าการสร้างสันติสุขโดยใช้หลักพุทธธรรมนั้นเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาให้แก่สังคมได้เป็นอย่างดี

คณะครูและเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ให้ความรู้หรือกำกับดูแลนักเรียน ใช้หลักพุทธธรรม คือพรหมวิหาร ๔ และพละ ๕ ในการรักษาตน เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดี^{๒๗} เหตุผลสำคัญในการใช้หลักพุทธธรรม เพราะต้องการสร้างให้ตนมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขารวมถึงพละกำลังที่จะสามารถจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนได้อย่างเต็มกำลังความสามารถ^{๒๘} ผลจากการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมทำให้ครูอาจารย์ได้ประสบกับความสุขและความเจริญในการทำหน้าที่และเด็กเองก็เคารพและศรัทธาในตัวครู เชื่อฟังครูมากขึ้น และให้ความสำคัญกับการเรียนและนำตัวอย่างของครูไปประพฤติปฏิบัติ^{๒๙}

กระบวนการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนยึดหลักพุทธธรรมยึดหลักไตรสิกขา คือ ให้นักเรียนทุกคนรักษาศีล นั่งสมาธิ และเจริญปัญญา โดยการวิเคราะห์ให้เด็กนำหลักธรรมเหล่านี้มาวิเคราะห์เพื่อหาทางออกร่วมกัน ปรากฏว่าเด็กสามารถที่จะแสดงความคิดเห็นและให้ความสำคัญกับหลักธรรมไตรสิกขามาก เพราะจะช่วยพัฒนาให้เขามีการเรียนและพฤติกรรมต่อเพื่อนร่วมห้องดีขึ้น^{๓๐} การใช้หลักพุทธธรรมดังกล่าว มีปัญหาและอุปสรรคในเรื่องของนักเรียนจำนวนหนึ่งที่ไม่สามารถรับเอาหลักธรรมนี้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่าง

^{๒๗} สัมภาษณ์, ครูวิเชษฐ์ โพธิ์วิสุทท์วาทิ, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๒๘} สัมภาษณ์, ครูสุทธิลักษณ์ น้อยห่วย,โรงเรียนปัญญาประทีป(ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๒๙} สัมภาษณ์, ครูภาลิน วรรณิตวัฒนา, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๓๐} สัมภาษณ์, ครูประทีป มีสกุล, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

แท้จริง เพราะอาจจะยังไม่เข้าใจหลักธรรมถ่องแท้และเวลาเรียนก็ค่อนข้างมีจำกัด และตัวอย่างที่ไม่ดีมีมากทำให้เกิดคำถามกับคนที่ประพฤติดีแล้วได้อะไรทดแทน ซึ่งครูจะต้องเพิ่มเวลาการสอนและตระหนักที่จะทำความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับนักเรียนทุกคน^{๓๑}

การจัดกิจกรรมประกอบการเรียน การสอนทุกครั้ง คณะครูนำหลักพุทธธรรม ไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม ไม่มีปัญหาและอุปสรรคก่อให้เกิดความประทับใจของคณะครูและเจ้าหน้าที่ที่มีต่อการดำเนินงานทั้งสภาพแวดล้อมและบรรยากาศของโรงเรียนโดยภาพรวม เพราะโรงเรียนเป็นแบบอย่างในการถือปฏิบัติทุกด้านทำให้นักเรียนเจริญงอกงามตามหลักพุทธธรรมไตรสิกขาได้อย่างสมบูรณ์อันเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักพุทธธรรมดังกล่าวไปใช้ ส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็กนักเรียนให้สามารถปรับตัวเข้ากับบุคคล และไม่ทำความชั่ว เกรงกลัวต่อการกระทำผิดหลักไตรสิกขาทำให้ภาพพจน์ของโรงเรียนที่ดี ชุมชนมองเห็นว่าโรงเรียนมีการบริหารจัดการได้อย่างเหมาะสมและเป็นธรรมสร้างความอบอุ่นให้กับผู้ปกครองเป็นอย่างมาก ภาพพจน์ของนักเรียน ประชาชนมีความประทับใจมาก เพราะเก่ง ดี และมีสุข^{๓๒}

๔.๓ การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับเจ้าหน้าที่ภายในโรงเรียน

การพัฒนาเจ้าหน้าที่และคุณลักษณะบุคลากร การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธแม้จะยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่บุคลากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารและครู มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะเป็นปัจจัย ให้ผู้เรียนพัฒนาได้ดี ทั้งการเป็นผู้จัดการเรียนรู้ และการเป็นแบบอย่างที่ดี ในวิถีชีวิตจริง ในลักษณะ สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษามีความจำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องหลากหลายวิธีการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เพื่อให้บุคลากรมีคุณลักษณะที่ดีตามวิถีพุทธ เช่น

^{๓๑} สัมภาษณ์, ครูสุทธิลักษณ์ น้อยห่วย, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๓๒} สัมภาษณ์, ดร. วิจิต รัชตาดะนันท์, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

ศรัทธาในพระพุทธศาสนา และพัฒนาตนให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ละ เลิกอบายมุข การถือศีล ๕ เป็นนิจ ความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์และการเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้น^{๓๓} ขั้นตอนการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับเจ้าหน้าที่ภายในโรงเรียน โดยสังเขป มีดังนี้

๔.๓.๑ หลักศรัทธา

ศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับคนทั่วไปที่จะเข้าสู่ฆัณณิมาปฏิปทาจึงเป็นธรรมสำคัญที่จำเป็นต้องเน้นให้มากกว่าจะต้องเป็นศรัทธาที่ถูกต้องตามหลักที่จะเป็นสัมมาทิฐิ^{๓๔} ในที่นี้ จึงขอสรุปคุณสมบัติและการทำหน้าที่ของศรัทธาที่จะต้องสัมพันธ์กับปัญญาไว้เป็นส่วนเฉพาะอีกครั้งหนึ่งว่า (๑) ศรัทธาต้องประกอบด้วย ปัญญา และนำไปสู่ปัญญา(๒) ศรัทธาเกื้อหนุนและนำไปสู่ปัญญา โดยช่วยให้ปัญญาได้จุดเริ่มต้น เช่น ได้ฟังเรื่องหรือบุคคลใดแสดงสารจะมีเหตุผลน่าเชื่อถือหรือน่าเลื่อมใสเห็นว่าจะนำไปสู่ความจริงได้จึงเริ่มศึกษาค้นคว้าจากจุดหรือแหล่งนั้น ช่วยให้ปัญญามีเป้าหมายและทิศทาง เมื่อเกิดศรัทธาเป็นค้ำว่าจะได้ความจริงแล้วก็มุ่งหน้าไปทางนั้น เจาะลึกไปในเรื่องนั้นไม่พრა ไม่จับจด ช่วยให้ปัญญามีพลังหรือช่วยให้การพัฒนาปัญญาก้าวไปอย่างเข้มแข็ง คือ เมื่อเกิดศรัทธามั่นใจว่าจะได้ความจริงก็มีกำลังใจเพียรพยายามศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง วิริยะก็มาหนุน ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงหลักความเสมอกัน หรือหลักความสมดุลแห่งอินทรีย์ที่เรียกว่า อินทรีย์สมต ไว้ โดยให้ผู้ปฏิบัติทั่ว ๆ ไปมีศรัทธาที่เข้าสู่สมดุลกับปัญญาให้ธรรมสองอย่างนี้ช่วยเสริมกันและคูกกันให้พอ

ดังนั้นเมื่อเจ้าหน้าที่ศรัทธาในโรงเรียน ผู้บริหาร และนักเรียน ก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ถือว่าได้เจริญรอยตามพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง และทั้งนี้ทั้งนั้นเจ้าหน้าที่จะต้องรู้จักการเตรียมการ เป็นขั้นตอนความพยายามที่จะเตรียมสิ่งที่จะทำให้การดำเนินการพัฒนา

^{๓๓} สัมภาษณ์, ครูภาลิน วรรชิตวัฒนา, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ปยุตโต), การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๓๖), หน้า ๘๗.

เป็นไปได้โดยสะดวก ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเตรียมการ บุคลากรให้มีความตระหนักในคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ให้เกิดศรัทธา และฉันทะในการร่วมกันพัฒนาโรงเรียน วิถีพุทธด้วยปัญญา รู้เข้าใจทิศทางจากศรัทธาและฉันทะ การพัฒนาร่วมกัน ความสำเร็จ การพัฒนาคาดหวังได้ว่า จะเกิดขึ้นได้ไม่ยากสำหรับวิธีการเตรียมผู้เกี่ยวข้องนี้สามารถดำเนินการได้หลากหลาย ตั้งแต่วิธีทั่วไป เช่น การประชุมชี้แจง การสัมมนาจนถึงการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายการร่วมกันศึกษาดูงาน เป็นต้น^{๓๕} การกำหนดเป้าหมาย จุดเน้น หรือวิสัยทัศน์ และแผนงานที่ชัดเจนทั้งระยะยาวในธรรมนูญสถานศึกษาและแผนปฏิบัติการรายปีก็ตามที่ผู้เกี่ยวข้องเห็นพ้องกันจะเป็นหลักประกันความชัดเจนในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธได้อย่างดีเป็นส่วนสำคัญของการเตรียมการ ที่ดี^{๓๖}

๕.๓.๒ หลักอิทธิบาท ๔

หลักความสำเร็จให้ปฏิบัติหลักธรรมที่เรียกว่าอิทธิบาท ๔ มี ๔ ข้อคือ ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำมิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จหรือเพียงเพราะอยากได้ รางวัลหรือ ผลกำไร วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทนเอาธุระไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดทิ้ง ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่ คือ ตั้งจิตรับรู้ ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ วิมังสาใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้นในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลองวางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อ

^{๓๕} สัมภาษณ์, ดร. วิจิต รัชดาตตะนันท์, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา, วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๓๖} สัมภาษณ์, ครูภาลิน วรรชิตวัฒนา, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา, วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

จัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไปตัวอย่างผู้ทำงานทุกๆ ไปอาจจำกันว่า “รักษานิสัยงาน ใส่ใจงาน และทำงานด้วยปัญญา” ^{๓๗}

ดังนั้น ควรดูแลสนับสนุนใกล้ชิดเป็นขั้นตอนสำคัญซึ่งเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่นมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ลักษณะของการดูแลสนับสนุนที่เหมาะสม ควรมีลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตรที่ปรารถนาดีต่อกัน ปรารถนาดีต่อการพัฒนาผู้เรียนหรือต่องานกิจกรรมที่สำคัญของขั้นตอนนี้ คือ การนิเทศติดตาม ที่จะดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ การให้คำปรึกษา และชี้แนะผู้ปฏิบัติ การให้ความช่วยเหลือทางวิชาการฯลฯ การสนับสนุน ทั้งทรัพยากร ข้อมูลและการประเมินผลระหว่างดำเนินการ อันจะเป็นฐานของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง หรือเป็นข้อมูลในการพิจารณาจัดการดูแลสนับสนุนได้อย่างเหมาะสมต่อไป ^{๓๘} การปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง เป็นขั้นตอนของระบบการบริหารจัดการ ที่กำหนดเพื่อย้ำการพัฒนาที่ต้องดำเนินการ อย่างต่อเนื่อง โดยนำข้อมูลในขั้นตอนต้นๆ มาพิจารณาแล้วกำหนดปรับปรุงหรือพัฒนางานที่กำลังดำเนินการอยู่ให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้องค์ธรรมที่สนับสนุนการปรับปรุงและพัฒนางานให้ เป็นไปอย่างชัดเจนต่อเนื่อง คือ การมีอิทธิบาท ๔ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ^{๓๙} ซึ่งได้สร้างความประทับใจของเจ้าหน้าที่ที่มีต่อการดำเนินงานบริหาร ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วม และนักเรียน ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะการทำหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในโรงเรียนร่วมมือกันจึงทำให้ ภาพลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธเป็นที่ยอมรับของบุคคลหลายฝ่าย แม้ว่าจะมีปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการบ้างก็เพียงเล็กน้อย เช่น ขาดบุคลากร หากมีงบประมาณก็จะสามารถที่

^{๓๗} พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๗๗-๗๘.

^{๓๘} สัมภาษณ์, ดร. วิฑิต รัชชตาตะนันท์, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๓๙} สัมภาษณ์, ครูสุทธิลักษณ์ น้อยห่วย, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

จะสรรหามุคกลางที่มีความชำนาญได้^{๔๐} แต่ประเด็นที่สำคัญอยู่ที่ทุกคนร่วมมือกันและช่วยเหลือกันมีศรัทธาต่อผู้บริหารต่อโรงเรียน ผู้ปกครอง นักเรียน และทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพราะหลักธรรมอิทธิบาท ๔ ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้โรงเรียนวิถีพุทธมีความเจริญรุ่งเรืองสามารถนำไปใช้ได้กับทุกกลุ่มทุกบุคคล^{๔๑}

สรุปความได้ว่า การจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ คือ มีการเตรียมบุคลากรผู้เกี่ยวข้อง แผนงาน ทรัพยากร ที่มุ่งเน้นสร้างศรัทธาและฉันทะในการพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามในการพัฒนามุคกลางอย่างต่อเนื่องโดยใช้สภาพและองค์ประกอบที่ชัดเจน ผู้บริหารมีคุณลักษณะที่ดีเกี่ยวกับการมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) ถือศีล ๕ และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีมีความซื่อสัตย์ จริ่งใจในการทำงาน และมีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย นัยถือและศรัทธาในพระพุทธานุภาพ

๔.๔ การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับเด็กนักเรียน

หลักการและแนวคิดการพัฒนาเด็กตามแนวพุทธธรรมคำว่า “พัฒนา” ที่นิยมใช้ในสมัยปัจจุบันเป็นศัพท์ที่มาจากพระพุทธศาสนา ถ้ากล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือการพัฒนาคน พระพุทธศาสนาจะใช้ศัพท์เฉพาะโดยใช้คำว่า “ภาวนา” พระพรหม-คุณาภรณ์ ได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้ แยกการใช้ถ้อยคำออกให้ชัดเจนเพื่อมิให้เกิดความสับสน คือถ้าเป็นการพัฒนาสิ่งที่เป็นรูปธรรมภายนอก เช่น พัฒนาวัตถุ พัฒนาสังคม พัฒนาบ้านเมือง พัฒนาการต่างๆ ใช้คำว่า “พัฒนา” หลักธรรมที่นำมาใช้เพื่อพัฒนาผู้เรียน ได้แก่หลักปัญญาวุฒิธรรม ๔ หลักไตรสิกขา และ หลักโยนิโสมนสิการ หลักปรโมสะหลักภาวนา ๔ นักเรียนนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมในโรงเรียน ดังนี้

^{๔๐} สัมภาษณ์, ครูสุทธิลักษณ์ น้อยหร่าย, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๔๑} สัมภาษณ์, ครูประทีป มีสกุล, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

๔.๔.๑ หลักปัญญาคุณธรรม

การนำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้การสอนเพื่อพัฒนาเด็กในแต่ละด้าน โดยมุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์อย่างบูรณาการรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ จุดเน้น โรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนให้ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา พัฒนาควบคู่ไปทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาอย่างบูรณาการ เด็กได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในทางคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา ลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธ เน้นการจัดสภาพทุกๆ ด้านเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียน พัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการที่ส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม ๔ ประการ คือ^{๔๒}

๑. สัมปริสสังเสวะ หมายถึงการอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี

๒. สัทธัมมัสสวณะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี

๓. โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดี และถูกวิธี

๔. ธัมมานุวัตรปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม เป็นต้น ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต เช่น กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมนักเรียนต่างๆ ด้านการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่การกำหนดหลักสูตรสถานศึกษา การจัดหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน หรือครูกับครู การจัดสภาพแวดล้อมในแต่ละด้านจะมุ่งเพื่อให้นักเรียน ดำเนินได้อย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ ด้านการเรียนการสอน ครูต้อง

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต), **โรงเรียนวิถีพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕๖.

เข้าใจว่าพื้นฐานการเรียนรู้ของเด็กแต่ละคนไม่เหมือนกันการสอนจึงอาจแตกต่างกัน มีการบูรณาการพุทธธรรมในการจัดการเรียนรู้ชัดเจนเป็นรูปธรรมที่เด็กเข้าใจได้^{๔๓}

๔.๔.๒ หลักโยนิโสมนสิการ และหลักปรโตโมสะ

ก) โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย หรือคิดถูกวิธีแปลง่าย ๆ ว่าความรู้ จักคิด หรือคิดเป็น หมายถึง การคิดอย่างมี ระเบียบหรือคิดตามแนวทางของ ปัญญาคือรู้จักมองรู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ เช่น ตามที่สิ่งนั้น มันเป็นของมัน โดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัยสืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้น เรื่องนั้น ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์ สืบทอดแห่งเหตุปัจจัยโดยไม่ เอาความรู้สึกด้วย ตัณหาอุปาทานของตนเองเข้าจับหรือเคลือบคลุมทำให้เกิดความดั่งาม และแก้ปัญหาคำนี้ได้ ข้อนี้เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายในหรือปัจจัยภายในตัวบุคคล และอาจเรียกตามองค์ธรรมที่ใช้ งานว่า วิธีการแห่งปัญญาด้วยวิธีการสร้างความเห็นที่ถูกต้องให้กับเด็กโดยใช้แนวทาง สร้างระบบกัลยาณมิตรทำหน้าที่สื่อสารสร้างปรโตโมสะให้กับเด็ก เพื่อให้เด็กเกิดโยนิโสมนสิ การได้เรียนรู้ รู้จักคิด รู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรดีอะไรไม่ดี จะได้นำในสิ่งไม่ดีทำในสิ่งที่ ดีซึ่งวิธีการดังกล่าวสามารถนำไปดำเนิน จัดกิจกรรมด้วยการประยุกต์องค์ความรู้ดังกล่าวมา นี้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กได้เป็นอย่างดี

ข) ปรโตโมสะ แปลว่า เสียจากคนอื่น หรือ การกระตุ้นชักจูงจากภายนอกได้แก่ การสั่งสอนแนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณาคำบอกเล่า ข่าวสาร คำชี้แจงอธิบายจากผู้อื่น ตลอดจนการเรียนรู้ เลียนแบบจากแหล่งต่าง ๆ ภายนอก หรืออิทธิพลจากภายนอกตัวคำว่า ปรโตโมสะนั้นเป็นคำกลางๆ ดี ได้ ไม่ดี ได้ เมื่อได้ที่เด็กได้ รับปรโตโมสะ การชักจูงจากสิ่งยั่วยุ ความไม่ดี เช่น ความรู้สึกโหดร้าย ดุดันชิงชัง จากภาพยนตร์ จากรายการโทรทัศน์จากเกมส์แต่ ทางกลับกันหากเด็กได้รับปรโตโมสะที่ดี คือ ได้รับการเรียนรู้ สิ่งดี จากสื่อดี สังคมดี จากพ่อแม่ ครู อาจารย์ เพื่อน คนแวดล้อมใกล้ชิดจากตัวการ์ตูนจากพระเอกหนังจากภาพยนตร์ที่ดี จาก

^{๔๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *ธรรมกับการพัฒนาชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๓๗.), หน้า ๒๓.

หนังสือสื่อมวลชนทั้งหลาย สถาบันทางศาสนาและวัฒนธรรม เป็นต้น ผู้ที่จะสร้างประโยชน์
 สะฝ่ายดีเป็นบุคคลผู้มี คุณสมบัติเหมาะสมมีคำเรียกเฉพาะว่า “กัลยาณมิตร” (การสร้าง
 กัลยาณมิตรในการส่งเสริมพัฒนาเด็กจะได้

๔.๔.๓ หลักภาวนา ๔

ภาวนา ๔ เพื่อการพัฒนาเด็กตามวิถีพุทธพระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์ เป็นสัตว์
 ที่ฝึกฝนตนเองจากบุคคลธรรมดาจนสามารถเป็นผู้ประเสริฐได้ (ทันโต เสฏฐิ มนุสเสสุ)
 มีลักษณะพิเศษกว่าสัตว์ทั้งหลายซึ่งสัตว์ นั้นมีการดำรงชีวิตด้วยสัญชาตญาณ แต่มนุษย์จะต้
 อดฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาซึ่งพระพุทธศาสนามีกระบวนการพัฒนาเด็ก ๔ ด้าน
 ดังนี้^{๔๔}

๑. กาย ภาวนา หมายถึงการพัฒนากาย ซึ่งเป็นหลักการ พัฒนาเพื่อสร้างความ
 สัมพันธระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือ ทางกายภาพ

๒. ศีลภาวนา หรือ การพัฒนาศีล หมายถึงการพัฒนาคนให้มีระเบียบในการ
 ดำเนินชีวิตและในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับ
 สิ่งแวดล้อมทางสังคมกับเพื่อนมนุษย์ให้เป็นความสัมพันธ์ที่ดีช่วยเหลือเกื้อกูลไม่เบียดเบียนกัน

๓. จิตภาวนาหรือการพัฒนาจิตใจการพัฒนาจิตใจซึ่งนัยยะทางพระพุทธศาสนา
 มีความหมายกว้างแต่พอสรุปได้ เป็น ๓ ด้านคือด้านที่ ๑ การพัฒนาคุณภาพจิตการพัฒนา
 ให้จิตใจที่มีคุณภาพเริ่มแต่มีคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้จิตใจประณีตดีงามเช่นมีเมตตากรุณามี
 ศรัทธามีความกตัญญูกตเวที เป็นต้นด้านที่ ๒ การพัฒนาสมรรถภาพจิตหมายถึงการพัฒนา
 ความสามารถของจิตใจให้มี ความเข้มแข็งซึ่งสมรรถภาพของจิตนี้เน้นที่ตัวสมาธิคือจิตจะ
 ต้องมีสมาธิจึงจะทำงานได้ผลดีนอกเหนือจากสมาธิแล้วจะต้องมีสติจะต้องมีวิริยะคือความ
 เพียรพยายามความกล้าสู้ ความเอาใจใส่รับผิดชอบความเข้มแข็งของจิตใจความอดทน
 เป็นต้น ด้านที่ ๓ การพัฒนาสุขภาพจิตการพัฒนาระดับให้เดสุขภาพจิตคือทำให้จิตใจนั้นมี

^{๔๔} วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กิณางค์. “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม”.

ความสุขเป็นจิตใจที่มีความเบิกบานมีปิติมีความอิ่มใจมีปราโมทย์มีความร่าเริงบันเทิงใจ เป็นต้น^{๔๕}

๔. ปัญญาภาวนาการพัฒนาปัญญามีหลายระดับได้ แก่

๑) ระดับการพัฒนาปัญญาที่เป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปะวิทยาการ ความรู้วิชาการรวมทั้งความรู้เหตุรู้ผล

๒) ระดับปัญญาการคิดวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์คือการใช้ปัญญาที่ปราศจากการตกอยู่ในอำนาจครอบงำของอคติ

๓) ระดับปัญญาเข้าใจถึงสาระแห่งความเป็นโลกและชีวิตรู้ทางเสื่อมทางเจริญและ เหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องรู้วิธีแก้ไขปัญหาย่างสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิตแลสังคมให้เจริญตงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป ระดับปัญญารู้เท่าทันทันโลกและชีวิตความเป็นจริงคือปัญญาที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระออกมาจากสิ่งต่างๆ ในภายนอกได้ คือไม่ยึดมั่น ถือมั่นในโลกหมายความว่าสิ่งอะไรเข้ามาเร้ารับรู้ตามเป็นจริงปฏิบัติต่อมันตามเหตุผลด้วยความรู้เท่าทันต่อเหตุปัจจัยแต่ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นที่จะมาบีบคั้นตัวเอง^{๔๖}

พุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนที่จิตใจให้มีความคิดในทางที่ถูกต้อง เกิดปัญญาในทางที่ชอบ โดยกระบวนการพัฒนาปัญญาที่สำคัญ มี ๓ ประการ คือ

๑. ต้องสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จนเกิดสัมมาทิฐิภายในตัวผู้เรียนเอง ไม่สามารถยึดเยียดได้

๒. ส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญา

^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมกับการพัฒนาชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗.), หน้า ๓๘.

^{๔๖} สัมภาษณ์, ครูสุทธิลักษณ์ น้อยห่วย, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

๓. ให้ความสำคัญกับกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นเพื่อนแท้ที่จะบอกแนวทางหรือให้คำแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาปัญญา

สังคมที่อยู่เย็นเป็นสุข มีรากฐานจากการที่คนในสังคมมีสัมมาทิฐิ คือ รู้ เข้าใจ คิดเห็นดีงาม ถูกต้องตรงตามความจริง ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติการต่างๆ ที่ถูกต้อง ดีงาม เห็นแก่ตัวลดลง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้น ดังนั้นการจะพัฒนาคนให้เกิดสัมมาทิฐิ ขึ้นภายในตนเองได้ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของแต่ละบุคคลซึ่งสัมมาทิฐิมีเหตุปัจจัยเกิดขึ้น ๒ ประการ คือ จากกัลยาณมิตร และจากการทำในใจโดยแยบคาย เป็นการคิดที่ถูกต้อง หรือคิดเป็น ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด จึงต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ให้บุคคลเป็นผู้สามารถฝึกตนเองให้เป็นผู้ที่มีทักษะในการใคร่ครวญ พิจารณา สืบค้น และสามารถพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้วยตนเอง

รูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ อาจมีรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การฝึกอบรม การดูงาน การพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การศึกษาจากตำรา ฝึกฝนจากการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง ฯลฯ ซึ่งในกระบวนการพัฒนาจิตด้วยตนเอง ต้องอาศัยการตั้งใจมั่น มีใจเด็ดเดี่ยวที่จะกระทำตามที่มุ่งหวังไว้ มีกัลยาณมิตรคอยแนะนำ และปรับสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลหรือจูงใจในการพัฒนา หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้เป็นฐานในกระบวนการพัฒนาสังคม เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้จนเกิดสัมมาทิฐิได้ มีดังนี้

๑) หลักการของสัมมาอาชีวะว่าด้วยการประกอบกรโดยสุจริตเกื้อกูลต่อชีวิตและสังคม การถือสินโดยในทางวัตถุ และการใช้สอยทรัพย์สินด้วยสติปัญญา

การศึกษาของกุลบุตรกุลธิดาและผู้ใหญ่ทั้งหลายในอดีตอันยาวนานของไทย มีฐานจากการใช้หลักพุทธธรรมมาอบรมสั่งสอน แต่ไม่มีระบบของการศึกษาภาคบังคับอย่างในยุคปัจจุบันแม้ในปัจจุบันจะมีการศึกษาภาคบังคับแก่คนส่วนใหญ่ แต่ก็มิได้นำเอาพุทธธรรมมาเป็นฐานของการศึกษา แต่นำระบบและองค์ความรู้ตามโลกนิยมโดยมีรากฐานจากประเทศตะวันตก มาเป็นแกนในการจัดการศึกษา ทำให้พุทธธรรมเริ่มห่างเหินจากชีวิตของคนไทยยุคปัจจุบันมากขึ้นซึ่งเป็นที่น่าเสียดายในความล้ำค่าของพุทธธรรม และจากการที่

เป็นฐานของวัฒนธรรมไทยมาแต่อดีตด้วยคุณค่าอันอนันต์ขององค์ความรู้ในพุทธธรรม และระบบไตรสิกขาที่ชัดเจนในการศึกษาพัฒนาผู้เรียนทุกวัย หากกระทรวงศึกษาธิการจึงมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมให้ทางสถานศึกษานำระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์ในการจัดระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาปัจจุบัน เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่ได้กำหนดคุณสมบัติของการเป็นคนที่ดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง อันเป็นเป้าหมายของพุทธธรรม^{๔๗}

ผลที่ได้รับจากการประยุกต์พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กหลังจากที่ได้ศึกษาถึงสภาพของปัญญา สาเหตุของปัญญาตลอดจนได้ สืบค้นองค์ ความรู้พุทธธรรมที่เป็นหลักการและ ขั้นตอนต่อไปนี้จะเป็นการดำเนินกิจกรรมประยุกต์ องค์ความรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก โดยแบ่งเป็นตอนๆ ดังนี้

๒.๑ กระบวนการประยุกต์พุทธธรรมหลังจากได้ ศึกษาถึงบริบทชุมชน สภาพการณ์ ชุมชนและพัฒนาการเด็ก และองค์ความรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ส่งเสริมพัฒนาการเด็กแล้ว ในขั้นตอนต่อไปนี้เป็นกระบวนการประยุกต์พุทธธรรม ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน โดยสามารถแบ่งเป็นสองระดับคือ

๑) การกำหนดเป้าหมายพัฒนาเด็ก (นิโรธ) เป็นระดับวางแผน วางเป้าหมายทิศทางการพัฒนาเด็กว่าควรไปในทิศทางใด ต้องการเด็กลักษณะที่พึงประสงค์ ลักษณะใด เป็นต้น โดยได้ดำเนินการเป็น ๓ ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ ๑ กิจกรรมวิเคราะห์คุณลักษณะเด็กที่พึงประสงค์ โดยใช้วิธีการจัดเวทีวิเคราะห์ในองค์ความรู้เพื่อใช้ประยุกต์ส่งเสริมพัฒนาการเด็กนั้น หากกล่าวถึงพุทธธรรมแล้วมีจำนวนมากมาย แต่ในที่นี้ได้วางกรอบว่าจะสืบค้นเอาองค์ความรู้พุทธธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ ซึ่งหมายถึงนำมาปรับประยุกต์ใช้ได้จริงในสถานการณ์จริงหรือเข้าไปช่วยแก้ไข ปัญหาซึ่งปัญหาของเด็กใน “ยุคขายแรงงาน ลูกหลานไปไหนไม่รู้” ในสภาพของปัญหาอัน

^{๔๗} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสกายบุ๊กส์, ๒๕๕๖), หน้า ๓๕.

เกิดจากการที่เด็กถูกรอบำรุงชักจูงไปในสิ่งไม่ดีมีวิถีชีวิตที่แปลกแยก ถอย ห่างจาก ครอบครัว ชุมชน จนหลุดพ้นจากการควบคุมดูแลจากครอบครัว ชุมชน ปัญหาต่างๆ จึงตามมา ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้แบ่งเนื้อหาขององค์ ความรู้เพื่อประยุกต์ใช้ส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ได้

ขั้นที่ ๒ องค์ความรู้พุทธรธรรม ในสถานการณ์ของปัญหาดังกล่าวการตั้งเจตย์ เพื่อสืบค้นองค์ความรู้จึงอยู่ที่ว่ามีองค์ความรู้พุทธรธรรมอะไรบ้างที่จะช่วยให้เด็กได้เกิดการ เรียนรู้สามารถพ้นจากสภาพปัญหา และกลับมาสู่วิถีชีวิตชุมชนอยู่ ในการควบคุม ดูแลจาก ครอบครัว ชุมชน และมีองค์ความรู้พุทธรธรรมอะไรบ้างที่จะสามารถช่วยให้สถาบันครอบครัว และชุมชนกลับมาเข้มแข็ง มีบทบาทในการควบคุม ดูแล ชัดเจนให้เด็กได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ ที่ดี ดังนั้นจึงสามารถแบ่งเป็นประเด็นต่อไปนี้

ขั้นที่ ๓ หลักการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก เป็นหลักการความรู้พุทธรธรรมที่ใช้ สำหรับการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ประกอบด้วย

ก) หลักการพัฒนาเด็กวิถีพุทธการพัฒนาเด็กตามหลักและวิธีการพัฒนาเด็ก ตามวิถีพุทธซึ่งเรียกว่า พัฒนาการเด็กวิถีพุทธ หรือหลักไตรสิกขากระบวนการศึกษาวิถีพุทธ^{๔๘} ซึ่งมีหลักสำคัญในการดำเนินการ ๓ ระดับ

ระดับที่หนึ่ง คือ ระดับการสร้างความสัมพันธ์ ซึ่งประกอบด้วยสองส่วนคือ ความสัมพันธ์ ระหว่างเด็ก กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เรียกว่ากายาวนา และส่วนที่สอง คือความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่เรียกว่าสัลยาวนาทั้งความสัมพันธ์ สองส่วนดังกล่าวมามีความสำคัญดังที่เอกวิทย์ ณ ถलग กล่าวไว้ว่า“ เป็นสาระสำคัญพุทธ ศาสนามองชีวิตมนุษย์ว่าเป็นระบบที่มีหลายส่วนโดยแต่ ละส่วนสัมพันธ์อาศัยและส่งเสริม ซ้ำกันและกัน”^{๔๙}

^{๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมกับการพัฒนาชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ พุทธรธรรม, ๒๕๓๗.), หน้า ๓๔.

^{๔๙} เอกวิทย์ ณ ถलग, **แสวงหาทางออกจากภาวะวิกฤตภายใต้ความซับซ้อนของสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภคธรรม, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘๑.

นอกจากนั้นยังเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการไตรสิกขาข้อที่หนึ่ง คือศีลที่ว่าด้วย การไม่เบียดเบียนชีวิตร่างกายทรัพย์สินคู่ครองไม่เบียดเบียนกันด้วยวาจาเช่นกล่าวเท็จ หลอกลวงไม่เบียดเบียนด้วยการเสพสุรายาเสพติดที่ทำให้สูญเสียสติสัมปชัญญะแล้วทำลาย ความรู้ สึกมั่นคงปลอดภัยแค้นร่วมสังคมซึ่งหาเรื่องราวความสัมพันธ์สองระดับประเมิณเด็กใน ยุคนี้จึงได้พบว่าวิถีชีวิตของเด็กมีความสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมต่อวัตถุสิ่งของรอบตัวตัว บุคคลต่อครอบครัวและชุมชนแตกต่างกับวิถีชีวิตของเด็กในยุคอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัดความ เปลี่ยนแปลงของสังคมที่ผลักดันให้เด็กออกนอกครอบครัวนอกชุมชนมากขึ้นเป็นลำดับจนถึง ยุคนี้เด็กบางคนไม่ได้ อยู่ในการควบคุมดูแลจากครอบครัวชุมชนจึงก่อเกิดปัญหากับเด็กที่ หลากหลายดังที่กล่าวมา

ดังนั้นสาเหตุของปัญหาเด็กมาจากทัศนะเรื่องความสัมพันธ์ของเด็กเปลี่ยนไป จากเดิมที่เด็กเป็นส่วนหนึ่งของสังคมถูกหล่อหลอมขัดเกลาให้มีความรู้สึกเอื้อเพื่อแบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันกลายมาเป็นต่างคนต่างอยู่แย่งแย่งแข่งขันและแยกตัวออกจากวิถีชีวิต ชุมชนฉะนั้นความสัมพันธ์ของเด็กที่เปลี่ยนไปจึงเป็นสาเหตุของปัญหา (สมุทัย)ซึ่งประเด็น สำคัญจึงอยู่ที่ว่าจะทำอย่างไรให้เด็กได้กลับมามีความสัมพันธ์อันดีสิ่งแวดล้อมรอบตัว ครอบครัวชุมชนได้ดังเดิม

ระดับที่สองคือระดับการพัฒนาจิตใจซึ่งสภาพจิตใจของเด็กในยุคนี้ได้ถูก ครอบงำอันเป็นผลพวงจากทัศนะเรื่องความสัมพันธ์ตนเองของเด็บสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างไป ส่งผลให้ดความรู้สึกนึกคิดที่แปลกแยกสภาวะจิตใจที่ถูกครอบงำจากสิ่งยั่วยวนยั่วยุจาก สังคมภายนอก และสังคมที่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่นแข่งขันกันทุกลมหายใจเข้าออกพัฒนาการ เด็กวิถีพุทธระดับที่สองที่เรียกว่าจิตภาวนาซึ่งได้แก่การพัฒนาทางด้านจิตใจหรือเป็นขั้นสมาธิ ในไตรสิกขาประเด็นจึงอยู่ที่ว่าทำอย่างไรให้เด็กได้มีความสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายด้วยจิตใจที่ เบิกบานว่าเรังผ่องใสมีคุณธรรมเช่นมีเมตตากรุณาگذัญญมีความอ่อนโยนมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีสมรรถภาพเช่นมีสติมีความเพียรมีความรู้ยังคิดมีความสุขมีปิติปราโมทย์อิ่มเอิบใจ

ระดับที่สาม คือ ปัญญาภาวนา หรือพัฒนาการทางปัญญาหรือเรียกว่า ปัญญาซึ่ง เป็นขั้นที่ ๓ ของไตรสิกขาประเด็นอยู่ที่ว่าจะทำอะไรให้เด็กได้เรียนรู้มีความรู้ ความเข้าใจของดูสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงไม่มองตามชอบใจไม่ชอบใจรวมทั้งกระบวนการ คิดโดยใช้โยนิโสมนสิการรู้จักแยกแยะวิเคราะห์สืบสาวเหตุปัจจัยตลอดจนรู้จักเชื่อมโยง ความรู้ นำข้อมูลเดิมและความคิดเดิมมาสร้างความรู้ใหม่เพื่อใช้แก้ปัญหาหรือทำการใหม่ ตลอดจน เข้าใจและรู้เท่าทันความเป็นจริงของสังขารโลกและชีวิตรู้เท่าทันไตรลักษณ์เมื่อ ปัญญาพัฒนาถึงที่สุดจะกลับมาช่วยทำให้จิตหลุดพ้นเป็นอิสระ^{๕๐}

การพัฒนาเด็กให้เป็น ไปตามหลังการนั้นคือสามารถให้เกิดได้เกิดกระบวนการ ศึกษาที่เรียกว่าไตรสิกขาหรือเกิดพัฒนาการตามวิถิปุทธใน ๓ ระดับดังที่กล่าวมากระบวนการ สัมมาทิฐิ คือ วิธีการสร้างความเห็นที่ถูกต้องให้ สำหรับเด็ก ซึ่งจะสามารถช่วยแก้ ปัญหา และสาเหตุของปัญหาเด็กได้

การพัฒนาการเรียนการสอนของครูที่ผ่านมาทำให้ได้รับความภาคภูมิใจในตัวเอง เป็นอย่างมาก เพราะช่วยอบรมและสอนให้มีความรู้^{๕๑} ครูเปรียบเสมือนพ่อแม่ที่คอยอบรมสั่ง สอนให้เป็นคนดี คนเก่ง และอยู่ร่วมกับเพื่อนอย่างมีความสุข^{๕๒} โรงเรียนมีการจัด อาคาร สถานที่ แหล่งเรียนรู้ในการพัฒนาผู้เรียนทำให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่ดีตามวิถิปุทธ และสภาพ การดำเนินงานด้านการปรับสภาพบรรยากาศของโรงเรียนอยู่ในระดับดีมากการจัดอาคาร สถานที่สภาพแวดล้อม และบรรยากาศในโรงเรียนสะอาด สวยงาม^{๕๓} ส่วนองค์ประกอบที่ช่วยให้ การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลถึงความเจริญงอกงามทางด้าน

^{๕๐} เอกวิทย์ ณ ถลาง. แสวงหาทางออกจากภาวะวิกฤตภายใต้ ความซับซ้อนของสังคมไทย , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภัคธรธรศ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘๐.

^{๕๑} สัมภาษณ์, นางสาววนิดา แซ่จึ้ง , โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๕๒} สัมภาษณ์, นายบดินทร์ สุ่มมา, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๕๓} สัมภาษณ์, นางสาวลฎาภา อินทรมหา, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

ร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญาของนักเรียน และ การจัดบรรยากาศให้กับนักเรียนเป็น การเสริมทักษะการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อให้ให้นักเรียนได้ นำไปปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ ผู้อื่น^{๕๔} นอกจากนี้คุณธรรม ๑๒ ประการของนักเรียนพุทธปัญญา^{๕๕}

๑. สำนวมระวางอินทรีย์

๑.๑ มีสัมมาวาจา

- พุดจาถูกกาลเทศะ สุภาพ ไพเราะ
- มีสติในการพูด พิจารณาได้ว่าสิ่งที่พูดจะต้องไม่เบียดเบียนตนเองและ ผู้อื่น แม้จะเป็นความจริงก็ตาม

- เช่น พุดถึงผู้อื่นในแง่ลบโดยไม่คิดช่วยแก้ไข พุดให้เกิดความแตกแยก พุดย่ำปมด้อยของผู้อื่น

- ใช้คำพูดหยาบคาย เป็นต้น
- พุดความจริงและเร้ากุศล ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

๑.๒ ความประพฤติ

- ประพฤติปฏิบัติถูกกาลเทศะ
- สำนวมกายในการ เดิน ยืน นั่ง นอน อย่างเหมาะสม ดูสง่างามและเกิด ผลดีต่อสุขภาพ

- ใช้ร่างกายในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเหมาะสมไม่เบียดเบียน ผู้อื่น ด้วยกาย

- เมื่อต้องมีการเข้าคิว ก็เข้าแถวให้เป็นระเบียบไม่แซงกัน
- มีความสำรวมในการรับประทานอาหาร เช่น ไม่รับประทานมูมมาม, ไม่เคี้ยวมีเสียง,

^{๕๔} สัมภาษณ์,นางสาวพิมพ์บุรพา ธรรมวุฒิ,โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี)อ.ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๕๕} สัมภาษณ์, ดร. วิจิต รัชตตาตะนันท์ และคณะครู, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

- ไม่พูดขณะมีอาหารอยู่ในปาก, กลืนอาหารในจานให้เรียบร้อย, ไม่ทำอาหารหกเลอะออกมานอกจาน,
- นั่งหลังตรง, นั่งขณะดื่มน้ำ, ใช้อุปกรณ์บนโต๊ะอาหารแต่ละชนิดได้ถูกวิธีเหมาะสมกับประเภทของอาหาร,
- รับประทานอย่างมีสติ ไม่รีบร้อนเกินไป ไม่ใช่เพียงสนองความอยากหรือปฏิเสธอาหารเพียงเพราะความไม่อยาก
- ร่วมในการตักอาหาร ตักให้พอดี โดยคำนึงถึงคุณค่าอาหาร และปริมาณที่พอดีกับความต้องการของร่างกาย
- รับผิดชอบต่อการใช้พื้นที่สาธารณะและทรัพยากรร่วมกัน ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อส่วนรวม
- หรือเกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสาธาณสมบัติ

๑.๓ การฟัง การดู

- มีสติในการฟัง ดู อ่าน พิจารณาได้ว่าสิ่งนั้นเป็นไปเพื่อพัฒนาชีวิตและไม่เบียดเบียนใคร
- ไม่ล่วงล้ำสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่น
- เป็นผู้ฟังที่ดี ให้เกียรติผู้พูด ไม่ทำอย่างอื่นไปด้วย ขณะที่กำลังสนทนากับผู้อื่น
- ฟังหรือดูแล้ววางใจเป็นกลาง ไม่ด่วนตัดสิน หากข้อมูลยังไม่เพียงพอ
- รู้จักประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับ

๑.๔ จิตใจ

- มีจิตใจดีงามไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น พึ่งคุณมากกว่าพึ่งโทษ

๒. รู้จักพอ รู้จักพอดี

๒.๑ บริโภค (เวลา อาหาร วัตถุสิ่งของ ทรัพยากร สื่อ ฯลฯ) อย่างพอดี ทั้งในแง่ปริมาณและคุณค่า รู้ว่าจุดไหนคือ “พอ” และต้อง “หยุด” เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบทางลบต่อตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม

๒.๒ บริโภคพอเพียง เป็นผู้ที่กินง่าย อยู่ง่าย ไม่สร้างเงื่อนไขมาก ยกเว้นที่มีผลต่อสวัสดิภาพ และสุขภาพกาย/ใจ

๒.๓ การบริหารอารมณ์ต่อสิ่งที่มากระทบได้ดี สามารถแสดงอารมณ์ออกมาเป็นพฤติกรรมได้อย่างพอดีและไม่สร้างผลกระทบทางลบให้กับตนเองและผู้อื่น

๓. ไม่เบียดเบียน ไม่ทำให้ตนเองหรือผู้อื่นเดือดร้อน เป็นทุกข์ ด้วยกาย วาจา ใจ กาย – เช่น ไม่ทำร้ายร่างกาย จิตใจ ของคน (ตนเองและผู้อื่น) สัตว์ และธรรมชาติ ไม่ทำร้ายทรัพย์สินสมบัติผู้อื่นให้เสียหาย หรือทำลายสาธารณสมบัติ ทางวาจา เช่น ไม่พูดร้าย ไม่พูดล้อเลียน ไม่ให้ร้ายผู้อื่น ทางใจ เช่น ไม่ผูกพยาบาท ไม่คิดร้าย เพ่งโทษ ต่อตนเองและผู้อื่น

๔. อดทน ใจสู้

๔.๑ อดทนต่อการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ทำเต็มความสามารถ อย่างไม่ทอดทิ้ง

๔.๒ อดทนต่อการฝึกและฝน (กิเลส) อย่างต่อเนื่อง เพื่อ พัฒนาตนเองทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ ปัญญา

๔.๓ อดทนต่อความทุกข์ตามธรรมชาติ

– ทุกข์ทางกาย เช่น เจ็บป่วย หิว เหนื่อย เป็นต้น

– ทุกข์ทางใจ เช่น เศร้า เหงา ว้าวุ่น ไม่พอใจ เสียใจ เป็นต้นต้องทำให้

ศรัทธาและเห็นคุณค่าของผลลัพธ์ที่จะได้จาก การอดทนอย่างต่อเนื่อง

๕. ใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ความจริง

๕.๑ มีความต้องการพัฒนาตนเอง ต้องการรักษา สร้างพฤติกรรมที่ดีงามให้
งอกเงย

๕.๒ มีความอยากรู้ พอใจในการแสวงหาความรู้ ความจริงที่จะเอื้อต่อการพัฒนาชีวิต

๕.๓ มีความตั้งใจในเวลาเรียนซักถาม บันทึก ทำการบ้าน ทบทวนความรู้ ค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติม ทดลองนำสิ่งที่ได้เรียนรู้มาใช้ในชีวิตจริง

๕.๔ มีท่าทีเป็นนักศึกษาอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น ไม่ด่วนตัดสิน ไม่เพ่งโทษ

๖. พุดจริง ทำจริง จริงใจ

๖.๑ พุดความจริง เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

๖.๒ สามารถรักษาสัจจะที่ให้ไว้

๖.๓ กล้าพุดและยอมรับความจริงในทุกสถานการณ์

๗. ขยันไม่เกียจคร้าน

๗.๑ มีความขยัน เพียรพยายามในการเรียน การงานที่มอบหมายจนสำเร็จ

๗.๒ มีความพยายามในการทำดี ทำประโยชน์ให้ตนเองและส่วนรวมและรักษาความดีนี้ไว้

๗.๓ มีความเพียรในการพัฒนาตนเอง สร้างกุศลกรรม ละและป้องกันอกุศลกรรมไม่ให้เกิด

๘. เสียสละ

๘.๑ สละประโยชน์สุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๘.๒ สละความตระหนี่โดยการเป็นผู้ให้

๙. ใจเอื้อหรือมีน้ำใจ

๙.๑ รู้คุณค่าความเป็นมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ

๙.๒ รู้จักแบ่งปัน ความรู้และสิ่งของให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์

๙.๓ ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ ตามกำลังความสามารถ

๙.๔ มีความปรารถนาให้ผู้อื่นและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ มีความสุข

๙.๕ ชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ

๙.๖ มีจิตอาสาช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของชุมชน สังคม

๑๐. มีสติ

๑๐.๑ ด้านกาย มีสติในกายใช้อินทรีย์ โดยไม่ให้เบียดเบียนตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม สามารถดูแลสิ่งของและรับผิดชอบในหน้าที่ของตนได้ ไม่หลงลืม

๑๐.๒ ด้านศีล มีสติในการรักษาศีล ๕ รักษาวินัย มีความรับผิดชอบต่อประโยชน์และความสงบสุขของส่วนรวม

๑๐.๓ ด้านจิตใจ มีสติตื่นตัวในการเรียนรู้ ไม่เหม่อลอย รับรู้ ข้อมูลอย่างเป็นกลางไม่ปรุงแต่ง

๑๐.๔ ปัญญา มีสติในการทำงานเมื่อเกิดปัญหา สามารถจัดการอารมณ์ได้ และใช้ปัญญาคิดวิเคราะห์หาเหตุปัจจัยและสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

๑๑. จิตแน่วแน่

๑๑.๑ มีจิตจดจ่อแน่วแน่ต่อการทำงาน ได้อย่างต่อเนื่องจนสัมฤทธิ์ผล

๑๑.๒ สามารถเจริญสติ ทำสมาธิได้ อย่างเหมาะสมตามวัย

๑๑.๓ รู้จักสภาวะนั่งสงบ ทั้งกาย-ใจ และมีความพอใจความสุขที่เกิดจากความสงบ

๑๒. คิดเป็น

๑๒.๑ มีสัมมาทิฐิ

- มีความเข้าใจและศรัทธาในพระรัตนตรัย ซึ่งมีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์และโลก

- เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ที่สามารถพ้นทุกข์ได้

- เข้าใจและสามารถนำธรรมะมาใช้ในการชีวิตประจำวัน

- เข้าใจและเห็นคุณค่าของบทบาทของพุทธบริษัท

๑๒.๒ รู้คุณ-ตอบแทนคุณ บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ เพื่อน สังคม และ
ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

๑๒.๓ เคารพในเหตุและผลของการกระทำของผู้อื่น

๑๒.๔ คิดเป็นตามหลักโยนิโสมนสิการ : คิดตามหลักอริยสัจ ๔, สืบหาเหตุ
ปัจจัย, เป็นคุณหรือโทษ, คุณค่าแท้หรือคุณค่าเทียม, เห็นความไม่แน่ ความเป็นทุกข์ ความไม่
มีตัวตน

๑๒.๕ มีทักษะการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ คิดเชิงระบบ เชิงวิพากษ์ เชิง
สร้างสรรค์ คิดไว้วางใจ

๔.๕ การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับผู้ปกครอง

สถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษา ร่วมกับผู้ปกครอง และชุมชน สร้างความ
ตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถี
พุทธร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งครูและผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุน
โดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเอง ที่จะสนับสนุนและเป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียน
ตามวิถีชาวพุทธ สถานศึกษาวิเคราะห์จัดจุดเน้นหรือรูปแบบรายละเอียดโรงเรียนวิถีพุทธ
ตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ซึ่งแต่ละสถานศึกษาจะมีจุดเน้นและ
รายละเอียด รูปแบบที่แตกต่างกันได้ เช่น บางสถานศึกษาจะมีจุดเน้น ประยุกต์ไตรสิกขาใน
ระดับชั้นเรียน ภาพอันงดงามของโรงเรียนวิถีพุทธเป็นภาพที่สะท้อนถึงการนำหลักธรรม
พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนและแสดงถึง
ความพยายามนำหลักพุทธธรรมต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและจัดการศึกษาอย่าง
ชัดเจนโดยให้มีรูปแบบที่หลากหลายตามความเหมาะสมของสถานศึกษาที่จะพัฒนาผู้เรียน
ได้อย่างดีที่สุดพร้อมกับสร้างสรรค์สภาพการดำเนินงานที่ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนมีความสุขและ
ได้พัฒนาสู่ชีวิตและสังคมที่งดงามควบคู่กันไป การที่นำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับ

ผู้ปกครองมีประโยชน์อย่างมากต่อบุตรหรือลูกหลานซึ่งหากผู้ปกครองมีหลักธรรม ดังต่อไปนี้ ก็จะเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับบุตรได้ ดังนี้

๔.๕.๑ หลักเบญจศีล-เบญจธรรม

ในเบื้องต้นผู้ปกครองจะต้องมีเบญจศีล-เบญจธรรม นับเป็นเครื่องมือการประเมิณในระดับบุคคลได้อย่างเป็นสากลมากที่สุดกล่าวคือสังคมโลกโดยส่วนใหญ่ล้วนให้การยอมรับร่วมกันว่า การเป็นบุคคลที่สมบูรณ์นั้นจะต้องมีคุณสมบัติอย่างน้อย ๕ ประการตามที่ปรากฏในศีลห้า (หรือเบญจศีล) ซึ่งหากบุคคลขาดคุณสมบัติอย่างหนึ่งอย่างใดไปแล้วก็จะก่อปัญหาแก่สังคมได้^{๕๖} สอดคล้องกับคำกล่าวของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เรียกคุณสมบัติของบุคคลที่มีศีลธรรมว่าเป็นอารยชนหรือเป็นผู้ที่มีมนุษยธรรม)^{๕๗} หนึ่งโดยตัวบทของเบญจศีลและเบญจธรรมเองก็มีลักษณะที่เป็นเกณฑ์ที่ใช้ตรวจสอบกันเอง คือ ระหว่างเบญจศีลกับเบญจธรรมเอง) อยู่แล้ว กล่าวคือ ศีลข้อแรก การเว้นขาดจากการเบียดเบียนชีวิตคนและสัตว์ (ปาณาติบาต) คู่กับ การมีเมตตา ศีลข้อที่สอง การเว้นขาดจากการลัก การเบียดบังหรือการฉกชิงสิ่งของที่เขามิได้ให้ (อทินนาทาน) คู่กับ การเลี้ยงชีพโดยสุจริต ศีลข้อสาม การเว้นขาดจากการประพฤติดิในกาม การประทุษร้ายของรักของหวงของผู้อื่น คู่กับการสำรวมในกาม ศีลข้อสี่ การเว้นขาดจากการใช้วาจาที่เป็นเท็จ คู่กับ การสำรวมในวาจาให้พูดแต่ความจริง ศีลข้อห้า การเว้นขาดจากการดื่มสุรา เสพของมึนเมา คู่กับ การสำรวมในการดื่มน้ำเมา และให้มีสติระลึกรู้ตัวอยู่เสมอ^{๕๘} การเป็นบุคคลตัวอย่างให้กับบุตรโดยใช้เบญจศีลและเบญจธรรมนี้ถือว่ามีความสำคัญเพราะช่วยทำให้ทราบถึงอุปนิสัย พฤติกรรม

^{๕๖} สัมภาษณ์, ครูประทีป มีสกุล, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมกับการพัฒนาชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗.), หน้า ๓๔.

^{๕๘} สัมภาษณ์, ครูสุทธิลักษณ์ น้อยห่วย, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

ทัศนคติหรือแนวคิดพื้นฐานสำหรับใช้ดำรงชีวิตของผู้ปกครองได้^{๕๙} และการนำหลักธรรม
ประยุกต์ขึ้นจากเบญจศีลและเบญจธรรมได้โดยตรง

บิดามารดาถือว่าเป็นทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดามารดา จะต้องดูแลบุตรธิดาของตน
มิให้ทำชั่ว แนะนำให้เป็นคนดี ให้การศึกษา เป็นต้น เมื่อบุตรธิดาได้รับการดูแลเช่นนั้นแล้ว
ควรปฏิบัติตนต่อท่านในทางที่ดี เช่นเลี้ยงดูท่านในคราวจำเป็น ดำเนินกิจการ รักษาวงศ์สกุล
ของท่านมิให้เสื่อมเสีย

๔.๕.๒ หลักทิศ ๖

หลักธรรมตามหลักทิศ ๖ กล่าวโดยสังเขป มีดังนี้

๑) ทิศเบื้องหน้า(ปรัถิมทิศ) หมายถึง บิดามารดา ซึ่งท่านดำรงอยู่ในฐานะ
บุพการี คือ ผู้ทำอุปการะก่อน โดยมารดาบิดา ปฏิบัติหน้าที่ อนุเคราะห์ต่อบุตรธิดา ด้วย
ฐานะ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ห้ามปรามจากความชั่ว การทำความชั่วมีหลายประการด้วยกัน ได้แก่ การ
ประพฤติกุศลชั่วทางกาย การประพฤติกุศลชั่วทางวาจา และการประพฤติกุศลชั่วทางใจ
ซึ่งบิดามารดา จะต้องรักษาธรรมข้อนี้ไว้ให้ดีเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดี ให้เด็กได้นำไปเป็นอย่างได้

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา

๔. หาคู่ครองที่สมควรให้

๕. มอบทรัพย์สมบัติไว้ในโอกาสอันสมควร

บิดามารดา คือ บุรพจารย์ของชน “เพียงทำกิริยาท่าทางให้ดู ก็จะยกวิญญาณ
ของทารกน้อยๆ ให้สูงขึ้นมา เมื่อพูดพร่ำสอนเอาใจใส่ ก็ทำให้เกิดแสงสว่างขึ้นในจิตใจของ
ทารก จนกระทั่งเป็นเด็กรุ่งขึ้นมา เป็นเด็กที่ดี”ข้อความนี้จากหนังสือ “การศึกษากับศีลธรรม”
ของพระอาจารย์พุทธทาส คือความหมายของการเป็นพ่อแม่ในมิติที่ลึกซึ้ง ที่ใช้คำว่าเห็น

^{๕๙} สัมภาษณ์, ครูประทีป มีสกุล, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา ,
วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

เพราะไม่เคยเป็น ยังไม่อาจมีโอกาสดู ‘เข้าใจและเข้าถึง’ การเป็นพ่อแม่ได้อย่างแท้จริง รู้สึกแต่
ว่ามันยิ่งใหญ่หนักโดยทั่วไปเมื่อพูดถึง ‘การศึกษา’ เราจะนึกถึง ‘โรงเรียน’ เป็นอันดับแรก จน
กลายเป็น ‘การศึกษา = โรงเรียน’ นั่นอาจเป็นเพราะเรายังไม่เคยศึกษาเรื่องของคนกับมนุษย์
เรื่องของสัญชาตญาณกับการศึกษา และเรื่องของพ่อแม่กับครูกันแต่อย่างใด น่าแปลกที่เรา
เกิดเป็นคน แต่น้อยคนนักที่จะเข้าใจว่าคนต่างกับมนุษย์อย่างไร และอะไรที่เป็นเหตุปัจจัยให้
คนกลายเป็นมนุษย์ คำว่า ‘มนุษย์’ นี้แปลว่า มีใจสูง เพราะคำว่า ‘มนะ’ แปลว่า ใจ คำว่า
‘อุษะ’ หรือ ‘อุษะยะ’ แปลว่า สูง ดังนั้นมนุษย์ต้องมีจิตใจอย่างมนุษย์ คือมีใจสูงเหนือ
สัญชาตญาณและตัณหากิเลสในใจตน ส่วน ‘คน’ ก็ปล่อยกายและใจเป็นทาสของกิเลส
เตร็ดเตร่ไปตามกระแสของความอยากไม่อยาก เมื่อเกิดมาก็เป็นคนได้แล้ว เพราะมีความ
ต้องการหรือการกระทำไม่ค่อยต่างจากสัตว์เท่าใดนัก

เมื่อคนเกิดมาเริ่มจากเป็นทารก พ่อแม่ที่คอยเลี้ยงดูทารกน้อยนั้น ถือเป็น ‘ครูคน
แรก’ หรือที่เรียกว่า บรูพาจารย์ของคน มีความหมายว่า ยกวิญญาณของทารกให้สูงขึ้น ที่
ผ่านมาระบาดคุณค่าความหมายของการเป็นบิดามารดาต่ำกว่าความจริงที่เป็น ไม่เคย
เรียนรู้ว่าเราทั้งหลายเกิดมาทำไม คนมีหน้าที่อะไร และหน้าที่ของพ่อแม่ที่แท้จริง นอกจาก
การเลี้ยงดูให้ลูกมีชีวิตรอดแล้วคืออะไร ไม่มีโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยที่ไหนสอน โรงเรียน
ปัญญาประทีปมีความมุ่งมั่นในการจัดการศึกษาที่จะพาให้นักเรียนทุกคนทั้ง ครู พ่อแม่ และ
เด็ก ได้มีโอกาสเรียนรู้เข้าใจความเป็นคนของตน เพื่อพัฒนาตนสู่ทิศทางการเป็นมนุษย์ที่
สมบูรณ์ และเมื่อจุดเริ่มต้นของชีวิตคนเริ่มตั้งแต่ก่อนเป็นทารกน้อย การศึกษาที่สำคัญที่สุด
จึงเริ่มที่ ‘บ้าน’ มิใช่ ‘โรงเรียน’

ปัจจุบันในหลายครอบครัว ครูที่บ้านของลูก คือสื่อต่างๆ ตั้งแต่หนังสือ โทรทัศน์ วิทยุ
คอมพิวเตอร์ โดยเฉพาะอินเทอร์เน็ต เพราะพ่อแม่ใช้เวลาไม่เพียงพอกับการทำหน้าที่อบรม
บ่มเพาะ และหล่อหลอมให้ลูกมีชีวิต มีปัญญาตามหลักพุทธศาสนาเป็นที่พึง ทำให้สื่อ
ค่อยๆ แทรกซึม เข้ามายึดพื้นที่ของความคิด เป็นผู้นำด้านค่านิยม ทศนคติ และพฤติกรรม
ของลูกอย่างยากที่จะทวงสิทธิ์คืน พระพรหมคุณาภรณ์ กล่าวไว้ในหนังสือ “การศึกษาเริ่มต้น

เมื่อคนกินอยู่เป็น” ว่า การที่พ่อแม่ทำหน้าที่ครูคนแรก แสดงโลกที่ถูกต้องแก่ลูก จะทำให้ลูกพัฒนาความรู้สึก ทำที่การมองโลก สังคม และเพื่อนมนุษย์ในทางที่ดี โดยเฉพาะ มองเพื่อนมนุษย์ด้วยท่าทีที่เป็นมิตร มิใช่มีตรี มองสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะธรรมชาติ ด้วยความรู้สึกซาบซึ้งเห็นความงาม ความสงบ ประณีต มองสิ่งทั้งหลายและเหตุการณ์ต่างๆ ด้วยท่าทีของการสนองความใฝ่รู้ อยากศึกษา อยากค้นคว้า หาความจริงยิ่งขึ้นไป มองความสัมพันธ์ของตนเองกับโลกและสังคม ด้วยท่าทีของการที่จะมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ แก้ปัญหา หรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นทั้งนี้การชี้แนะสิ่งทั้งหลายนี้กับลูก พ่อแม่ต้องอาศัย “ความเมตตา” และ “ปัญญา” ควบคู่กัน จึงจะได้ผลดีมากที่สุด^{๖๐}

ในความรักความกังวลที่มีต่อลูกนั้น ผมไม่คิดว่าการเอาลูกไว้กับตัวเท่านั้น ถึงจะนำสิ่งที่เราปรารถนาไปปรากฏในชีวิตของลูกได้...การให้สิ่งที่ดีที่สุดแก่ลูกสำหรับผมก็คือ ต้นทุนความเป็นมนุษย์คือความเป็นคนดี และต้นทุนของทักษะชีวิตคือความสามารถในการจัดการกับความทุกข์ได้ รับผิดชอบชีวิตของเขาได้...ครูที่มีวิสัยทัศน์ ไม่ได้สอนแต่เรื่องให้เรียนเก่ง แต่เน้นการบ่มเพาะความเป็นมนุษย์ สอนให้เด็ก รู้จักคิด วางแผน รับผิดชอบ และใช้ชีวิตเป็น เช่น แม้กระทั่งเรื่องกิน ปัญญาประทีปได้เชื่อมโยงเรื่องนี้ตั้งแต่ระดับปัจเจก เรื่องสุขภาพ ไปจนกระทั่งถึงเรื่องของสังคม คือ กินอย่างรู้ที่มา เรื่องซึ่งเข้าใจแล้วว่าโลกแบบไหนที่เป็นโลกที่ผิดพลาด แบบไหนเป็นโลกที่ดี ดังนั้นผมจึงเห็นว่าโรงเรียนปัญญาประทีปจะพาชีวิตของลูกผมให้เดินทางไปสู่เป้าหมายได้ ไม่ว่าเขาจะอยู่ในสิ่งแวดล้อมแบบไหน ผมมั่นใจว่าลูกจะ อยู่เป็น คิดเป็น และโลกภายนอกจะทำร้ายเขาไม่ได้เพราะว่าเขาแข็งแรงมากพอ^{๖๑}

การเปลี่ยนแปลงที่เห็นชัด คือ เขาเป็นที่พึ่งของตนเองได้มากขึ้น เขามีความมั่นใจในการที่จะคิดและทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเอง สามารถแก้ปัญหาและเผชิญเหตุการณ์สุข-ทุกข์ได้ โดยที่ไม่มีเรา เชื่อว่าเป็นเพราะคุณครูและกัลยาณมิตรในโรงเรียนช่วยกันบ่มเพาะ ให้โอกาส

^{๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์, การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกิน อยู่ เป็น, แหล่งที่มา, [ออนไลน์]

http://www.kanlayanatam.com/sara/sara116_5.htm, [๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗].

^{๖๑} สัมภาษณ์, พ่อเช็ค สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ ผู้ปกครองของ น้องแก้ว พิมพ์บูรพา ธรรมวุฒิ, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา, วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

และให้อภัย รู้สึกว่าลูกแข็งแกร่งขึ้นทั้งร่างกาย-จิตใจ และเขามีความคิดที่ทำให้เรารู้สึกว่า
 อย่างนี้แหละ.. ที่เราไว้วางใจได้ถ้าเขาต้องอยู่ด้วยตัวเอง”^{๖๒}

๔.๖ การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับกิจกรรมของโรงเรียน

การพัฒนากิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธมีกิจกรรมเสนอแนะกระบวนการ
 พัฒนาผู้เรียน คือ การจัดกิจกรรมอย่างหลากหลายต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต เพื่อ ให้ผู้เรียนรู้จักคิด
 ฝึกปฏิบัติเสมอ ทั้งด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ(สมาธิ) และปัญญา(ปัญญา) เพื่อให้เกิด
 การพัฒนาทั้ง ๓ ด้าน ไปพร้อมกัน การศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนวิถี
 พุทธ คือ กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งในด้านความประพฤติ(ศีล) จิตใจ(สมาธิ) และ
 ปัญญา (ปัญญา) เพื่อความเจริญของงานในทุกขั้นตอนของชีวิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งการกิน อยู่
 ดู ฟัง มีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๖.๑ หลักไตรสิกขา

การดำเนินชีวิตประจำวันที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตน
 จนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อมให้เจริญสืบต่อไป และเนื่องจากพุทธ
 ศาสนามีหลักการพัฒนามานุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะฝึกฝนและพัฒนาได้ ประกอบกับ
 วิเคราะห์ให้ผู้เรียนว่ามีสติปัญญา อุปนิสัย ความพร้อมและภูมิหลังที่แตกต่างกัน การพัฒนาจึง
 เน้นที่ตัวผู้เรียนแต่ละคนเป็นสำคัญ ในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนวิถีพุทธนั้น ครูและ
 ผู้บริหารสามารถจัดพัฒนาได้ตามหลักการ หลักคิดข้างต้น โดยให้เหมาะสมกับบริบทของ
 โรงเรียน^{๖๓}

แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสถานศึกษาต้องบูรณาการหลักธรรมทั้งที่
 เป็นความรู้ ศรัทธา ค่านิยม คุณธรรม และการฝึกปฏิบัติตามหลัก ธรรม ในการจัดการเรียน

^{๖๒} สัมภาษณ์, แม่แจ่ง จุฬารัตน์ อินทมหา ผู้ปกครองของ น้องนั้ด ฤฎาภา อินทมหา, โรงเรียน
 ปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา , วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๖๓} สัมภาษณ์, ครูประทีป มีสกุล, โรงเรียนปัญญาประทีป (ทอสี) อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา ,
 วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

การสอนโดยอาจกำหนดเป็นจุดเน้นในหลักสูตรสถานศึกษาที่ต้องแทรกกิจกรรมวิถีพุทธในทุกองค์ประกอบของหลักสูตรสถานศึกษาการจัดกิจกรรมของโรงเรียนวิถีพุทธครูและผู้บริหาร สามารถจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ได้ตามหลักการ หลักคิด และหลักทำโดยให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเพราะมนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะฝึกฝนและพัฒนาได้ เมื่อโรงเรียนพัฒนาสู่วิถีพุทธและได้พัฒนาจนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจน จะสังเกตได้ถึงความเปลี่ยนแปลงและประโยชน์อันมากมายที่เกิดขึ้นตามมา ที่เปี่ยมไปด้วยความงดงาม และคุณค่า อาทิ

๑. นักเรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่าง ๆ อย่างชัดเจนพร้อมกับการพัฒนาปัญญาและด้านอื่นๆ การพัฒนาที่จะให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุขพร้อม ๆ กันที่ว่ายากจะไม่ยากสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธ

๒. การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจนจะเป็นที่ชื่นชอบและชื่นชม ของทั้งผู้ปกครอง ครูอาจารย์ และชุมชนที่ได้รับทราบ อีกการยอมรับและความร่วมมือช่วยเหลือจะเกิดขึ้นอย่างทวีคูณ

๓. สภาพแวดล้อมและบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียนจะดีขึ้นมากที่เกื้อกูลการพัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ผู้คนที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นกัลยาณมิตร แก่กันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อนักเรียน

๔. บุคลากรในโรงเรียนพัฒนาตนเองทั้งวิถีการทำงานและวิถีชีวิตทำให้สภาพการทำงานมีความสุข มีคุณค่าเพิ่ม ชีวิตส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาด สว่าง สงบชัดเจน เพราะความเป็นวิถีพุทธช่วยกล่อมเกล่า

๕. โรงเรียน โดยครู ผู้บริหาร บุคลากร และนักเรียน เป็นแบบอย่างต่อสังคม อีกเป็นพลังการพัฒนาสังคมวงกว้างให้ดีขึ้นยิ่งๆ ขึ้นได้การปฏิบัติกิจกรรมในโรงเรียนสิ่งที่จะขาดไม่ได้ คือ การปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม

สำหรับกิจกรรมปฏิบัติธรรม นำครอบครัวเป็นสุข (นโยบายปฏิบัติธรรมสำหรับผู้ปกครอง) วิถีพุทธเป็นวิถีแห่งการน้อมนำธรรมะลงสู่การปฏิบัติจริงอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง

โรงเรียนปัญญาประทีปจึงมีนโยบายจัดให้ผู้ปกครองปฏิบัติธรรม เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีหลักในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ถูกต้องและดีงาม สามารถนำธรรมะมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริง กับตนเอง ครอบครัว และการทำงาน ในปีการศึกษา ๒๕๕๗ นี้ โรงเรียนได้จัดการอบรม ทั้งสิ้น ๑๓ ครั้ง และกำหนดให้ท่านผู้ปกครอง เลือกเข้าร่วมอย่างน้อย ๖ ครั้ง และขอความร่วมมือในการจัดสรรตารางวิถีชีวิตในครอบครัวล่วงหน้า เพื่อเข้าร่วมอบรมปฏิบัติธรรมที่โรงเรียนจัดขึ้น โรงเรียนขอสงวนสิทธิ์การเข้าร่วมเฉพาะผู้ปกครองทอสีและปัญญาประทีปเท่านั้น เนื่องจากสถานที่ไม่เพียงพอสำหรับบุคคลภายนอก

๔.๗ สรุป

สรุปได้ว่าโรงเรียนวิถียุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ชาวไทยของเรานั้นมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ได้รับการกล่อมเกลามาจากคำสอนของพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคแรกของประเทศชาติไทย จนกล่าวได้ว่าวิถียุทธ คือวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่จนมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนัก และให้การยอมรับพุทธธรรมหรือพุทธศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลก และชีวิตที่แท้จริง และฝึกให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไป คือการกิน อยู่ ดู ฟังจนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวชผู้มั่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์ และในทุกระดับยังผลให้ผู้ศึกษาเองมีความสุขพร้อมๆ กับช่วยให้ครอบครัวและสังคมมีความสุขพร้อมกันไปด้วยอย่างชัดเจนพุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาเป็นระบบการศึกษา ๓ ประการ เรียกว่าไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขาและอธิปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้น ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรม เพื่อพัฒนากาย ใจ และจิตวิญญาณ ไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัย มีความยากง่ายตั้งแต่เรื่องเบื้องต้นทั้งของเด็กและผู้ใหญ่ จนถึงเรื่อง ที่ละเอียดซับซ้อนที่ยากจะหาองค์ความรู้อื่นใดมาเทียบได้

การเรียนการสอนที่บูรณาการไตรสิกขา ด้านกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการพุทธธรรมหรือไตรสิกขาทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน การส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และการจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ทั้งผู้เรียนรู้ และผู้จัดการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญา ทั้งในการเรียนการสอนและในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวัน ด้านการใช้สื่อและแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ การนิมนต์พระสงฆ์หรือเชียววิทยากร ภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาสอนนักเรียนสม่ำเสมอ และการจัดให้นักเรียนไปเรียนรู้ที่วัด หรือศาสนาสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียนอย่างต่อเนื่องด้านการวัดประเมินผล มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ครอบคลุมตามหลักภาวะ ๔ กาย สังคม จิต ปัญญา โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนานักเรียนต่อเนื่อง ส่วนด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรเกี่ยวกับบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริม “การสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” โดยส่งเสริมบรรยากาศแบบกัลยาณมิตร อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยิ้มแย้ม มีเมตตาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน ครูต่อครู นักเรียนต่อนักเรียนและครูต่อผู้ปกครอง การส่งเสริมบรรยากาศใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ การส่งเสริมบุคลากร และนักเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น และการส่งเสริม ยกย่อง เชิดชู ผู้ทำดี เป็นประจำ จุดเด่นโรงเรียนวิถิพุทธใช้หลักไตรสิกขาบริหารสถานศึกษา ใช้หลักไตรสิกขาพัฒนาสถานศึกษา ทำให้เกิดวัฒนธรรมแห่งเมตตา วัฒนธรรมแสวงปัญญา สถานศึกษาเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ชั้นที่ใช้สำหรับผู้บริหารและครูแนวทางดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ปรับเข้ากับศักยภาพและบริบทของสถานศึกษาทำวิถิพุทธอย่างกลมกลืนในระบบบริหารสถานศึกษาร่วมเครือข่ายด้านพุทธศาสนาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเครือข่ายโรงเรียนวิถิพุทธการสอนในโรงเรียนวิถิพุทธ คือให้ผู้เรียนรู้จักตนเองมากขึ้น รู้จักอารมณ์ มีสติ ฉลาดในการดำเนินชีวิตโรงเรียนวิถิพุทธ จะดำเนินไปอย่างถาวรมีปัจจัยชี้้นำ คือ ผู้บริหาร+ครู ศรัทธาต่อพระรัตนตรัยและการดำเนิน

งานโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนวิถีพุทธ ต้องย้าความสัมพันธ์ระหว่างครู+นักเรียน ฝึกตัวเอง
เป็นตัวอย่างที่ดีของโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นการปฏิรูปการศึกษาที่สามารถแก้ปัญหาสังคมได้